

Lokale konsekvenser av fire dagers skoleuke

Et studie av fire kommuner på Agder

Nina Jentoft, Siv Merete Kjenes Arnesen og Øyvind Hellang

Prosjekttittel: Lokale konsekvenser av fire dagers skoleuke. Et studie av fire kommuner på Agder
Prosjektnummer: 101477-1
Institusjon: NORCE Norwegian Research Centre AS
Oppdragsgiver(e): Aust- og Vest-Agder fylkeskommune

Gradering: Åpen
Rapportnr.: 013-2019
ISBN: 978-82-8408-025-3

Kristiansand, 01.07.2019

Nina Jentoft
Prosjektleder

Trond Stalsberg Mydland
*Kvalitetssikrer og leder av
forskningsgruppe velferd*

Forord

NORCE har gjennomført denne kartleggingen av konsekvenser av fire dagers skoleuke i noen kommuner på Agder på oppdrag fra Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner. Kartleggingsprosjektet er gjennomført i samarbeid med de to fylkeskommunene i Agder, Fylkesmannen i Agder og kommunene Sirdal, Hægebostad, Evje og Hornnes og Vegårshei. Det er også dette samarbeidet som finansierer studien.

Denne rapporten dokumenterer denne kartleggingen og er utformet og skrevet slik at den kan inngå som et grunnlag for en politisk prosess.

En arbeidsgruppe bestående av medlemmer fra de to fylkeskommunene på Agder, Fylkesmannen i Agder og de fire kommunene har fulgt prosjektet, diskutert valg av design og reflektert over og diskutert data som ble fremlagt underveis. Vi vil takke arbeidsgruppen for viktige bidrag i kartleggingsarbeidets informasjonsinnhenting, analysearbeid og diskusjoner om problemstillingene. Tusen takk!

Nina Jentoft, prosjektleder

01. juli 2019

Innhold

Forord	2
Sammendrag	4
1. Innledning	7
2. Forskningsmetode	12
3. Litteratursøk	16
4. Skolen som arena for læringsutbytte og inkludering	24
5. Andre lokale konsekvenser	34
6. Likestilling, velferd og vekst	46
7. Konklusjon og anbefalinger	51
8. Litteratur	54
9. Vedlegg	57

Sammendrag

Vest-Agder fylkeskommune utlyste 22. november 2018 et prosjekt hvor de ønsket å få utredet konsekvensene av ordningen med onsdagsfri for de yngste elevene i grunnskolen i flere mindre kommuner på Agder. Målet er å få kunnskap om, og en helhetlig gjennomgang av, hvordan en slik måte å organisere skoletiden på påvirker barns læring, arbeidslivets behov og mål om økt likestilling og heltidskultur på Agder. Alle kommuner på Agder som organiserer skoledagen med onsdagsfri ble invitert til å delta i prosjektet, Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner takket ja.

Denne rapporten dokumenterer kartleggingens fremgangsmåte, funn og anbefalinger. Følgende hovedproblemstillinger har vært førende for arbeidet og rapportens disponering: Hvordan kan elevers læringsutbytte påvirkes av lengre skoledager og avbrekk midt i uka? Hvordan kan denne organiseringen påvirke læringsutbyttet og sosial ulikhet spesielt for sårbare elever? Hvilke konsekvenser kan en slik organisering ha for likestilling og heltidskultur? og Hvilke konsekvenser kan en slik organisering ha for tjenesteproduksjon og verdiskaping i offentlig og privat sektor? Kartleggingen som i all hovedsak er begrenset til de fire deltakende kommunene forteller oss at:

- En finner ingen opplagte tegn på at læringsutbyttet er annerledes med fire dagers skoleuke enn gjennomsnittet for fylkene. Kommunene er forskjellige og svinger i resultater på nasjonale prøver rundt fylkessnittet. Kommunene viser gode resultater på grunnskolepoeng og har stort sett 100 % overgang til videregående skole.
- Det er stor sårbarhet knyttet til ordningen. Hvis nasjonale krav til undervisningstimer øker vil fire dagers skolen være umulig å gjennomføre.
- Ansatte i kommunale tjenester som tar del i det tverretatlige samarbeidet om sårbare barn i skolen, som barn som trenger spesialundervisning, flyktningbarn mfl., mener at fem dagers skoleuke vil bidra til å styrke dem i rollen som tjenesteutøver og bedre tjenestene de er satt til å gi disse barna.
- En sterk overvekt av elevene som har erfaring med fire dagers skoleuke er svært fornøyd med denne ordningen, og kan fortelle om et rikt hverdagsliv på fridagen bestående av lek, lekser, aktiviteter, samvær med familie, venner og dyr. Elevene opplever det godt å ha pause fra skolen, og forteller at onsdagen er en dag de kan hente inn nye krefter til resten av skoleuken. Halvparten av elevene forteller at de gjør lekser på fridagen, og at det oppleves fint å ha god tid til leksene.
- Dagen fremstår som en viktig dag for barna. Onsdagen er en «annerledes-dag» men er ikke en «mini-helg».
- For det private næringslivet og tilgangen på arbeidskraft synes det aller viktigste å være det samlede tilbudet av kommunale tjenester og bokvaliteter. En god SFO ordning som sikrer et fem dagers tilbud er i denne sammenheng svært viktig.

- Fire dagers skoleuke er en innarbeidet ordning og det synes som næringslivet i dag langt på vei har tilpasset seg den. Imidlertid vil kommunenes eventuelle svakere omdømme som en kommune som har lang vei å gå for å få en heltidskultur, kunne ramme videre drift og næringsetableringer, spesielt innen bransjer med hovedvekt av kvinnearbeidsplasser.
- Fire dagers skole er et hinder for å oppnå heltidskultur i kommunene. Kommunal sektors drift preges av en sterk deltidskultur i våre fire kommuner. Arbeidet med å skape heltidskultur, som igjen sikrer arbeidskrafts- og kompetansebehovet i fremtiden og gode tjenester, spesielt innen helse- og omsorg, hemmes blant annet av holdninger til likestilling, deltidsarbeid, men også strukturelle forklaringer som fire dagers skoleuke og helgeproblematikken (Bråthen og Moland 2019). Fire dagers skole er med å legitimere og forlenge kvinners deltidsarbeid.
- Mange av de samme faktorene som gjør at kvinner velger å være hjemme eller arbeide deltid, er også drivere for ønske om fire dagers skoleuke. Det er først og fremst et verdispørsmål for mange kvinner (og menn). Det kan skape utfordringer for hvordan Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner skal formidle sitt likestillingsprosjekt, da det vil rukke ved grunnleggende verdier hos mange og en nedarvet kultur som har eksistert i kommunene over lang tid. Fire dagers skoleuke støtter opp under tradisjonelle normer og tradisjoner, som kjønnsrollemønstre og deltidsarbeidet, og gjør det ekstra vanskelig å velge arbeid full tid.

Følgende anbefalinger gis kommunene i sitt videre arbeid med skolens organisering på småbarnstrinnene:

- Kommunene bør være tydeligere på gevinster og kostnader i valg av organiseringen av skoleuken utover selve skolen.
- Et nesten ensidig fokus på skole og læringsutbytte blir for snevert. Dette til tross for at dette er en ordning i skolen som kan påvirke elevenes skolehverdag og hverdagsliv. Negative eller positive effekter på læringsutbytte er det vanskelig å argumentere for med vårt datagrunnlag. Det mest oppsiktsvekkende er kanskje hvor tett på fylkessnittet resultatene ligger, uansett hvilken «leir» en står i.
- Det samme kan sies om skoleskyss og kostnadene knyttet til dette. Det synes som en høy andel av kommunene med fire dagers skoleuke er relativt små distriktskommuner, målt ved innbyggertall, men med spredt bebyggelse. Skoleskyss synes å ha vært et argument for færre skoledager, både av praktiske (reisetid) og kostnadmessige hensyn. Merkostnaden ved skoleskyss fremstår imidlertid som liten inn mot deltidsproblematikken og i et ressursutnyttelsesperspektiv.
- Konsekvenser for privat og kommunal produksjon/tjenesteleveranse av en sterk deltidskultur blant kvinner, er tema som må sterkere frem.

- Valg av fire eller fem dagers skoleuke er et lokalpolitisk valg. Valget handler om skolen og barna som går der, men denne utredningen viser at det i stor grad også er et valg som kan påvirke grupper av barn og voksne forskjellig. En anbefaling blir derfor å konkretisere den verdiladede debatten til praktiske konsekvenser.
- Lokalpolitisk valg av fire eller fem dagers skoleuke bør være et langsiktig valg med tilhørende strategi. Strategien bør adressere regionale og nasjonale planer og vise til konkrete tiltak der det er behov.
- Ved fortsatt fire dagers skoleuke, identifiserer denne kartleggingen behov for tiltak på områder som: prisnivået eller innretningen for SFO, slik at flere bruker ordningen og at det blir en heterogen barnegruppe, med mulighet for spesialundervisning i SFO tiden. Videre bør en vurdere å praktisere permisjonsreglene strengere som ledd i å utvikle en heltidskultur (Bråthen og Moland 2019). For eksempel bør en i samarbeid med tillitsvalgte vurdere følgeutfordringer av permisjoner og hvordan dette kan håndteres bedre. Det kan være å avslutte en permisjonsavtale når vilkårene for permisjon ikke lengre er tilstede (for eksempel når barna ikke lengre er barn å regne). En bør også se på hvor lenge ansatte skal kunne «eie» en hel stilling, samtidig som de arbeider redusert (Bråthen og Moland 2019). Dette er bare noen eksempler på tiltak. Et langsiktig valg med tilhørende strategi vil kunne imøtekomme regional og nasjonal politikk og samtidig ivareta et lokalt demokrati uten hyppige omkamper. Kartet bør stemme med terrenget.

Anbefalingene er allmenngyldig for alle kommunene, men veien videre vil være ulik for dem da de har et ulikt ståsted i dag målt ved ulike indikatorer, og ulik økonomisk handlekraft til å iverksette kompenserende tiltak. Hvis kommunene vil unngå omkamp og gi langsiktighet og forutsigbarhet både for innbyggere og næringsliv bør alle likevel utarbeide en slik strategi.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for kartleggingen

I november 2018 utlyste Vest-Agder fylkeskommune et prosjektoppdrag med formål å utrede konsekvensene av ordningen med onsdagsfri for de yngste elevene i grunnskolen i flere mindre kommuner på Agder. Målet var å få mer kunnskap om hvordan en slik organisering påvirker barns læring, arbeidslivets behov, målet om økt likestilling og ambisjonene om en heltidskultur på Agder. Ni kommuner¹ på Agder som organiserer skoledagen med onsdagsfri ble invitert til å delta i prosjektet, fire takket ja.

Stortingets utredningsseksjon kartla i 2016 kommuner med skoler som har fire dagers skoleuke. Det ble fremskaffet en oversikt over 412 av 428 kommuner på dette tidspunktet. I 114 av disse 412 kommunene var det fire dagers skoleuke ved en eller flere skoler, altså i ca. 1 av 4 kommuner. Videre viser det seg å være store fylkesvise forskjeller. I Sogn- og Fjordane og Telemark gjelder dette halvparten av kommunene. Dette er altså ikke bare et Agder-fenomen. Siden 2016/2017 har noen kommuner vedtatt å avvikle fire dagers skoleuke, og i forbindelse med enkelte kommunesammenslåinger i senere tid vil enkelte kommuner sannsynligvis gå fra denne ordningen når de slås sammen med kommuner som praktiserer fem dagers skole². Det synes derfor som at antallet kommuner med fire dagers skoleuke er i ferd med å reduseres.

NORCE har på vegne av Aust- og Vest-Agder fylkeskommune, Fylkesmannen i Agder, Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner, og i tråd med de prioriteringer som er gjort i arbeidsgruppen, gjennomført en kartlegging av lokale konsekvenser av fire dagers skoleuke på småbarnstrinnene. Kjennskap til tematikken, fra studier av heltids-/deltidsarbeid, likestilling og levekår, og bred regional kompetanse om Agderfylkene, gjør at kartleggingen har latt seg gjennomføre innen de noe begrensede tidsrammene en har hatt til disposisjon.

Hvorfor studere lokale konsekvenser av fire dagers skoleuke?

Målsettingen med kartleggingen er å bidra til et bredere beslutningsgrunnlag for hver enkelt kommune ved valg av fremtidig skolestruktur på 1.-4. trinn i grunnskolen. Vi ønsker særlig å belyse kompleksiteten i temaet i form av årsaker, konsekvenser og potensiale for endringer. Regionale myndigheter har en uttalt forventning til at kommunal sektor, det vil

¹ Sirdal, Flekkefjord (én skole), Kvinesdal (én skole), Marnardal, Audnedal, Hægebostad, Åseral, Vegårshei og Evje- og Hornnes kommuner.

² Audnedal slås sammen med Lyngdal og Marnardal går sammen med Lindesnes og Mandal inn i nye Lindesnes.

si alle kommunene, bidrar til gjennomføring av Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold 2015-2027 (LIM-planen)³. Kommunene forventes også å forplikte seg til å arbeide med Veikart for bedre levekår på Agder⁴, hvor barn i grunnskolen er en viktig målgruppe.

Disse forventningene, ikke minst til økt likestilling og arbeidet med heltidskultur, kan stå i konflikt med store grupper av innbyggers, barnefamiliers og skoleansattes ønske om fortsatt en dag skolefri på onsdagen for elevene. Fire dagers skoleuke er en ordning som i mange kommuner har vedvart over lengre tid og som er godt innkjørt i flere av kommunene det her er snakk om og som ofte kan være en del av bygdekulturen. En annen forventning fra nasjonale myndigheter, som også står i konflikt med denne organiseringen av skolen i fire dagers uke, er ønsket om en lik skoleorganisering i hele landet. Det tilrettelegger for en likebehandling av alle elever i norsk skole og letter gjennomføring av overordnet politikk på flere sentrale områder. I tillegg rapporteres det fra kommunene at ønske om fem dagers skoleuke også kommer fra bedrifter og gjerne er knyttet til arbeidskraftstilgang og konkurranseulempe, samt fra foreldre som opplever det problematisk å stå i full stilling som følge av denne ordningen.

Flere studier har også vist at Agder har større utfordringer knyttet til kjønnslikestilling og levekår enn andre deler av landet (se for eksempel Magnussen mfl. 2005, Aarseth 2012, Ellingsen og Lilleaas 2014, Kvamme og Magnussen 2013, Likestillingsmonitor Agder 2008-2015). Fire dagers skoleuke er i et slikt perspektiv med å legitimere kvinners valg av deltid. Forskningen viser videre til mulige konsekvenser av manglende likestilling for mor på barnas helse og utdanning.

1.2 Det offentlige ordskiftet

Temaet fire dagers skoleuke vekker ofte sterke følelser. Dette er ofte knyttet til verdivalg og settes opp mot praktiske konsekvenser, og nasjonal- og regionalpolitikk settes opp mot lokal kultur og styringsrett. Mer enn betydningen for elevenes læringsutbytte og lokalsamfunnet, heises organiseringen i skolen inn i en overordnet debatt om likestilling og levekår, herunder betydningen av heltidskultur som en viktig bidragsyter til dette.

Frivillig deltidsarbeid oppleves ofte som en god løsning av den enkelte på kort sikt, men kan skape utfordringer over tid som det enkelte individ ikke klarer å overskue. Imidlertid, når man går inn i deltidsarbeidende kvinners hverdagsliv, er det likevel ikke vanskelig å forstå deres valg av deltidsarbeid (Kvamme og Magnussen 2013, Jentoft og Magnussen 2017). Med dette som bakteppe er det derfor problematisk at offentlig debatt ofte er med

³ <https://www.austagderfk.no/tjeneste/samfunnsplanlegging/regionale-planer/lim-planen>

⁴ <https://www.regionplanagder.no/planer-og-strategier/veikart-for-bedre-levekaar-i-agder/>

å bidra til en polarisering mellom partene og virker moraliserende på dem som støtter fire dagers skoleuke og arbeider deltid. Dette er blant annet med å bidra til at en i den offentlige debatten ofte kategoriserer denne gruppen (hovedsakelig kvinner) og deres liv som like og at dette valget kan være like problematisk på lang sikt for alle parter. Dette kan virke provoserende på enkelte, andre føler seg latterliggjort, på andre kan det påføre skyld og skam. Ikke minst fører det også ofte til skyttergraver og hemmer god dialog.

Temaet fire dagers skoleuke kan være tjent med en nærmere belysning av årsaker, konsekvenser og endringspotensiale. Vårt utgangspunkt er derfor å kartlegge både positive og negative konsekvenser av fire dagers skoleuke og basert på disse funnene komme med anbefalinger for videre arbeid med tematikken.

1.3 Prosjektets hovedproblemstillinger

Flere kommuner på Agder har over lang tid hatt en organisering av skoleuken ved noen barneskoler som innebærer lengre skoledager og samtidig en dag med skolefri midt i uken. Denne fire dagers organiseringen av skoleuken skaper en grunnleggende ramme som er annerledes fra andre skoleuker, slik som fem dagers skole. Organiseringen av skoleuken omfatter en stor andel barn og deres familier og kan gjennom disse videre påvirke grupper og aktører i kommunen og lokalsamfunnet. For å belyse ordningen med fire dagers skoleuke har kartleggingen følgende problemstillinger:

H1: Hvordan kan elevers læringsutbytte påvirkes av lengre skoledager og avbrekk midt i uka?

H2: Hvordan kan denne organiseringen påvirke læringsutbyttet og sosial ulikhet spesielt for sårbare elever?

H3: Hvilke konsekvenser kan en slik organisering ha for likestilling og heltidskultur?

H4: Hvilke konsekvenser kan en slik organisering ha for tjenesteproduksjon og verdiskaping i offentlig og privat sektor?

Problemstillingene besvares som en tredelt tilnærming: i) et dokumentstudie og litteraturgjennomgang, ii) innhenting av strategiske data fra de fire deltakende kommunene og iii) utredning/analyse og anbefalinger.

1.4 Kort om kommunene som er med i kartleggingen

Under følger en kort beskrivelse av de fire kommunene som kartleggingen omhandler.

Sirdal kommune

Sirdal kommune er en innlandskommune som utgjør den nordvestlige delen av Vest-Agder fylke. Sirdal er arealmessig fylkets største kommune. Kommunen har ca. 1850 innbyggere og grenser til kommuner både i Rogaland, Vest-Agder og Aust-Agder. Sirdal kommune er en kraftkommune med god økonomi. 45 % av kommunens sysselsatte arbeider innen offentlig forvaltning. Ellers representerer Sira-Kvina Kraftselskap og turisme mange arbeidsplasser i kommunen, med betydelig innslag av bygge- og mekanisk industri⁵. Sirdal har to skoler, Sinnes skule (1.- 10. trinn), og Tonstad skule (1.-10. trinn). Elevene ved begge skolene i kommunen har firedagers skoleuke på 1.- 4. trinn.

Hægebostad kommune

Hægebostad kommune er en innlandskommune i Vest-Agder fylke. Kommunen har ca. 1600 innbyggere og grenser til Kvinesdal, Åseral, Audnedal og Lyngdal. En stor del av kommunens arbeidsplasser er innen primærnæring og industri. Hægebostad kommune er en av de mest industritunge kommunene i landet⁶. Kommunen kjennetegnes ved at den har et aktivt organisasjonsliv og stor dugnadsånd. I Hægebostad kommune har de to barneskoler, Eiken barneskole (1.-7. trinn) og Kollemo barneskole (1.-7. trinn). Når elevene skal på ungdomsskole, må de reise til Byremo Ungdomsskole. Ved begge barneskolene har elevene på 1.-3. trinn fire dagers skoleuke.

Evje- og Hornes kommune

Evje- og Hornes er en kommune som ligger i indre Aust-Agder. Kommunen har ca. 3625 innbyggere og grenser mot kommunene Bygland, Froland, Birkenes, Iveland, Vennesla, Marnardal, Audnedal og Åseral. Kommune preges av en svak positiv folketallsutvikling, og har styrket sin posisjon som regionsenter⁷. Kommunen og statlig tjenesteyting sammen med varehandel og bygg og anlegg står for de fleste arbeidsplassene i kommunen. Kommunen arbeider fortløpende med næringsutvikling, og deltar i Setesdals Næringsfond. Kommunen har Hornes barneskole (1.-7. trinn) og Evje ungdomsskole (8.-10. trinn). Elevene på 1.-2. trinn har fire dagers skoleuke.

Vegårshei kommune

Vegårshei er en innlandskommune i Aust-Agder som grenser mot Nissedal, Gjerstad, Risør, Tvedestrand og Åmli. Vegårshei har ca. 2075 innbyggere. Næringslivet i kommunen er variert fra tre-bearbeidende industri, metallindustri, bygg og anlegg, handel og service, turisme, primærnæringer samt kommunal tjenesteyting. Svært mange av kommunens

⁵ Kommuneplanen Sirdal kommune, samfunnsdel 2018-2030

⁶ Kommuneplanen Hægebostad kommune, samfunnsdel 2013-2023:2

⁷ Kommuneplan Evje og Hornes kommune, samfunnsdel 2018-2029

yrkesaktive innbyggere reiser ut av kommunen for å jobbe⁸. Kommunen har Vegårshei skole (1.-10. trinn). Elevene på 1.-4. trinn har fire dagers skoleuke.

1.5 Rapportens disposisjon

Etter at forskningsmetoden er presentert i kapittel 2, gis en gjennomgang av funnene i litteratursøket i kapittel 3. Siden to av prosjektets hovedproblemstillinger er knyttet til læringsutbytte har vi valgt å gi denne tematikken et eget kapittel 4 hvor skolen som arena for læringsutbytte og inkludering drøftes. Andre lokale konsekvenser, som for eksempel betydningen av onsdagsfri for barna og tilbakemeldinger om konsekvenser for næringsliv og kommunal tjenesteproduksjon med mer gis i kapittel 5. Kapittel 6 er viet likestillingsspørsmålet, mens konklusjoner og anbefalinger avslutningsvis står i kapittel 7.

⁸ Kommuneplanen Vegårshei, samfunnsdel 2014-2025

2. Forskningsmetode

Som nevnt over er hovedproblemstillingene belyst gjennom en tredelt forskningsinnsats i samarbeid med arbeidsgruppen (fylkeskommunene, Fylkesmannen og de deltakende kommunene).

2.1 Kunnskapsoversikt

Som innledning til kartleggingen har vi søkt etter og gjennomgått artikler, rapporter, publikasjonslister ved regionale forskningsinstitutter og mer populærvitenskapelige publikasjoner som vi mener kan belyse problemstillingene. Videre har vi benyttet den såkalte «Snøballmetoden», tatt utgangspunkt i studier vi kjenner til og gjennomgått deres litteraturlister i søk etter aktuelle tekster. Derne har vi også direkte kontaktet ulike type virksomheter som kunne vite noe eller gi tips, som for eksempel likestillingsentrene, Utdanningsforbundet, Kommunenes Sentralforbund (KS).

Vi har i all hovedsak søkt etter norske studier om temaet de siste ti årene. Internasjonal litteratur er kanskje ikke like aktuelt for problemstilling 2-4 da denne tematikken bør studeres som del av en norsk velferds kontekst. Problemstillingen om læringsutbytte er kanskje ett unntak da denne tematikken er mer generell. Tematisk har en begrenset seg til prosjektets fire hovedproblemstillinger og søkeordene har vært: Skoleuke, skole dag/organisering, kort skoleuke, fire dagers skoleuke, Fra fire til frem dagers skoleuke.

Det gis i kapittel 3 referanser til kilder og oppsummering av funn. Kunnskapsoversikten omfatter i tillegg til litteratursøket også interne rapporter og deskriptiv statistikk som vi har fått tilgjengelig fra de fire deltakende kommunene.

2.2 Innhenting av data fra de fire deltakende kommunene

Kjennskap til tematikken fra tidligere studier og en generell kjennskap til landsdelen har sammen med kunnskapsoversikten gitt et grunnlag for videre innhenting av data fra de fire deltakende kommunene Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei.

Fokusgrupper

Det er gjennomført tre fokusgrupper. To fokusgrupper omhandlet temaet læringsmiljø og elever. Hensikten med fokusgrupper som metode er at man skal få et datamateriale som kan si oss noe om hvilke forestillinger deltakerne har omkring et utvalgt tema. Vi får også anledning til å følge meningsutvekslinger og argumentasjon mellom deltakerne. En fokusgruppe vil selvsagt ikke samsvare fullt ut med sosiale sammenhenger hvor slike

temaer vanligvis diskuteres, men fokusgruppe som metodisk tilnærming vil likevel gi oss muligheten til innblikk i deltakernes forestillinger gjennom deres fortellinger og argumentasjon (Morgan 1998, 1997; Repstad 2007).

Den ene fokusgruppen besto av foreldre med barn i barneskolen fra en av de deltakende kommunene. Vi mener det ble en god miks i gruppen, bestående av både «tilhengere» og «motstandere» av fire dagers skoleuke. Spørsmålene var konsentrert rundt organiseringen av skole- og arbeidsuken og hva onsdagen ble benyttet til. Det ble også satt fokus på barnas læring og leksearbeid, trivsel, trygghet og motivasjon i skolen, herunder også om betydningen av denne organiseringen for mer sårbare grupper av barn, sett fra disse foreldrenes ståsted.

Den andre fokusgruppen om dette temaet ble holdt blant skoleansatte fra en av de deltakende kommunene. Gruppen var sammensatt av kontaktlærere (3., 4. og 5. trinn), teamleder, skolelos og rektor. Samlet representerte informantene lang erfaring i skoleverket i denne kommunen. Fokus her var hvordan skoleuken forløper med tanke på arbeid og fritid som lærer/ansatt i skolen, og hvordan en opplever skolefridagen midt i uken og hvordan dette er for elevene. Elevens læring, leksearbeid, trivsel, trygghet og motivasjon er temaer en ser på ved dagens organisering av skolen, også for sårbare grupper av elever.

Den tredje fokusgruppen omhandlet temaet heltidskultur og likestilling, tjenesteproduksjon og verdiskaping, og samlet informanter fra kommunal ledelse/personalledelse, tillitsvalgt fra kommunal sektor og representanter fra lokalt næringsliv. Spørsmålene her omhandlet betydningen av skolens organisering på deres arbeidsuke, tilgang på arbeidskraft, heltid/deltid, (tjeneste)produksjon og attraktivitet sammenliknet med fem dagers skoleuke.

Deltakerne til disse tre fokusgruppene ble rekruttert fra to av de deltakerne kommunene. Det er ofte de finansielle og tidsmessige rammene som setter en grense for hvor omfattende datainnsamlingen kan bli. I en ideell verden er det mer riktig å avslutte datainnsamlingen når man synes å oppnå lite ny informasjon for hvert nytt intervju, observasjon eller liknende (Thagaard 2009).

Individuelle intervju

Fokusgruppene ble supplert med seks individuelle telefonintervju. Disse informantene er trukket fra de to kommunene som ikke hadde fokusgruppe. Dette ble gjort for å spre datainnsamlingen på alle de fire kommunene. Basert på tilbakemeldingene på fokusgruppene ble det trukket informanter fra kommunal næringsavdeling, kommunal helse- og omsorgssektoren, NAV/flyktningetjenesten (2), PPT og barnevern. I disse intervjuene med de to først nevnte partene fokuserte vi spesielt på betydningen av fire dagers kontra fem dagers skoleuke for deres bransje/tjenesteproduksjon. I intervjuene

med på NAV/flyktningetjenesten, PPT og barnevernet var fokuset spesielt rettet mot konsekvensene for sårbare grupper av barn ut fra deres ståsted/tjenesteperspektiv.

Det ble tatt fyldige notater under alle intervjuene. Forskerne benyttet en semi-strukturert intervjuguide både til fokusgruppene og telefonintervjuene, men forsøkte i stor grad å la informantene komme med innspill og vinklinger som ledet til tema som ikke var del av intervjuguiden.

Selv om funnene ved en slik intervjuundersøkelse (både fokusgruppene og telefonintervjuene) må tolkes kvalitativt og ikke kan kvantifiseres, så gir intervjuene en dypere forståelse for de temaene som ble reist. I intervjuene er vi ute etter å gå i «dybden» heller enn i «bredden». Kvantitative undersøkelser vil i større grad basere seg på forhåndsutformede spørsmål, hvor respondentene har mindre eller ingen mulighet til å komme med innspill eller sine perspektiver. Siden vi ønsker å nettopp forstå ulike parters opplevelse av en annen måte å strukturere skolen på i barnetrinnene er kvalitativ metode mer egnet fordi en får en større forståelse for de ulike ståsteder. En er ikke ute etter å si noe om hyppighet og omfang. Funnene må derfor ikke tolkes i et kvantitativt perspektiv.

Vi mener å ha kommet frem til kunnskap som har relevans ut over de personene vi har intervjuet. Det viser seg at informantene legger vekt på mange av de samme tingene når de skal forklare hvorfor de mener som de gjør eller hva de mener er bestemmende for deres perspektiver.

Elevnotater og lærernotat

Arbeidsgruppen var tidlig i diskusjonene tydelig på at de ønsket barneperspektivet dekket, ikke bare i rollen som elev. For å kunne imøtekomme dette er elevene utfordret til å svare på noen få spørsmål forskerne har utarbeidet (elevnotat) og delta i plenum som en oppsummering av denne oppgaven. Notatene er anonymisert og er kun tilgjengelig for forskere fra NORCE i forbindelse med analysene i dette prosjektarbeidet.

Det ble laget en oppskrift til lærerne om hvordan en skulle gjennomføre denne øvelsen. Skolene bestemte selv hvordan de rent praktisk ville gjennomføre det, men det ble bedt om at lærer åpnet for en runde i plenum i klassen etter at spørsmålene var besvart skriftlig, slik at elevene også fikk anledning til å delta muntlig. Lærerne ble bedt om å lage et så utfyllende referat av plenumsrunden som mulig, og oversende dette til forskerne. Tre klasser på 4. trinn og tre klasser på 5. trinn deltok med elevnotater. Spørsmålene som ble stilt handler om hva elevene tenker om å ha fri onsdagene og hva de bruker onsdagen til. Det vises til kapittel 5 for en omtale av de viktigste tilbakemeldingene fra elevene.

Dokumentgjennomgang og innhenting av statistikk

I kartleggingen har vi gjennomgått saksfremstillinger til kommunestyrene og utredninger foretatt i forbindelse med tidligere behandlinger av fire dages skoleuke i barneskolen i kommunene Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei. Det er også innhentet relevant statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

3. Litteratursøk

Synet på barn, og synet på hva som er god barneomsorg endrer seg noe over tid. I takt med ulike utfordringer i samfunnet både innen arbeidsliv og familieliv er også forslagene knyttet til organisering av skolesystemet i endring. Det er krevende å finne den optimale løsningen for storsamfunnet, for den enkelte familie og for det enkelte barn.

Kunnskapsoversikten skisserer noen ulike perspektiver tilknyttet denne tematikken, og til noen av de endringene politiske føringer for likestilling og heltidskultur har fått i norsk familieliv de siste 40 årene inkludert Stoltenberg-utvalgets forslag om heldagsskole for de yngste barna.

Kunnskapsoversikten består av artikler og rapporter som inneholder kunnskap og perspektiver som bidrar til å belyse problemstillingene for kartleggingen. Forskergruppen har kommet frem til dokumentene gjennom litteratursøk, «snøballmetoden⁹» og ved direkte kontakt med ulike typer virksomheter (som Utdanningsforbundet, KS, regionale institutt) for å sjekke ut konkrete tips til aktuell forskning og litteratur tilknyttet vårt utredningsarbeid.

Litteratursøket er gjennomført i søkemotorene ORIA og Google Scholar og har vært begrenset til søkeord som er aktuelle for hovedproblemstillingen, som skoleuke, skole dag/organisering, kort skoleuke og ulike varianter av fire dagers skoleuke. Vi har i hovedsak fokusert på norske studier, og i første omgang avgrenset til studier som ikke er mer enn 10 år gamle. Gjennom arbeidet med litteratursøket viste det seg at det var lite å finne, og vi valgte av den grunn å ta med det vi fant av studier og artikler også eldre enn 10 år. Litteraturen som forskergruppen har funnet på denne tematikken er presenter kort i tabell 3.1.

⁹ Snøballmetoden blir ofte benyttet når man forfølger et tips, og gjennom det får tilgang på nye informanter eller ny informasjon. I denne sammenheng har vi brukt referanselister til publikasjoner og nøstet oss bakover, vi har også kontaktet miljøer som kanskje kunne ha kjennskap til aktuell litteratur.

Tabell 3.1. Resultater av litteratursøk

Rapport/Dokument/Artikkel	Tematikk
<i>Den første kommunen med femdagers skoleuke</i> Brekke, Aasmund Utdanning, 2005, Nr. 10, pp. 50-51	Historikk fra 6-dagers skole til 5-dagers skole + fra 7-årig grunnskole til 9-årig grunnskole. Mange like argumenter da som nå for de ulike standpunktene.
Artikkel: <i>Fire dagers skoleuke av sparegrunner i USA</i> Andreassen, Jan Erik Skolefokus, 1998, Årg. 97, nr. 20, pp.38-39	I noen delstater praktiseres opp til 20 % av skolene firedagersuke (i 1998). Skolene vil innføre dette for å spare penger, blant annet fordi dette innebærer færre fraværsdager blant lærere og elever. Flere delstater har gjennomført dette. Ved skolen artikkelen omhandler har ikke dette forslaget gått igjennom pga. argumenter fra foreldre som: hvem skal passe barna når de skal gjøre lekse osv. pga. lengre skoledager.
<i>Mer tid - bedre skole?:</i> sluttrapport fra evalueringen av forsøkene med utvidet skoledag Brita Bungum og Halvdan Haugsbakken, SINTEF 2008	Oppdragsgiver er Utdanningsdirektoratet. Forsøk med utvidet skoledag for 1.- 4. klasse i 34 skoler i 11 kommuner skoleåret 2007-2008. Fokus i forsøket er å finne ut mer om hvordan en utvidet skoledag kan styrke elevenes læringsutbytte og motvirke reproduksjon av sosial ulikhet. Funn: - Ett år er for kort utprøvingstid for å si noe sikkert om tematikken - Stor enighet om at utvidet skoledag <i>kan</i> fremme faglig utbytte - Etter forsøket trappet regjeringen opp timeantallet på barnetrinnet til 28 undervisningstimer i uken
Masteroppgave: <i>Barnets frihet – farvel?</i> H. Berntsen, 2011	- 10 barn ble dybdeintervjuet. - Opptatt av individets frihet (egenstyring av tid, bevegelsesfrihet, handlingsfrihet). - Funn: Barna oppfattet fritiden sin til å være den tiden de ikke var på skolen, SFO eller på fritidsaktiviteter. - SFO er ikke fritid (barns opplevelse). - Aktuell i forhold til barns perspektiv på fritid.
Bok: <i>Småskolebarn i klemme: om tilsynsordninger og likestillingsspørsmål i et nordisk perspektiv</i> C Tønseth, 1994	Norsk senter for barneforskning, delrapport 1 i et større prosjekt som skal belyse hvilken betydning småskolens organisering har for likestilling. Arbeidet er initiert og finansiert av Nordisk ministerråd og har bakgrunn i Nordisk handlingsplan for likestilling. Aktuell og interessant når det gjelder likestilling, endring i likestillingspolitikken, endring i arbeidsliv og familieliv i et historisk perspektiv m.m.
<i>Likestilte kommuner? En Iverksettingsstudie av forhold som fremmer eller hemmer kjønnslikestilling i Hægebostad kommune og i Kvinesdal kommune</i> HM Nøding, 2016	Inneholder kommunefakta om Hægebostad kommune og om Kvinesdal kommune når det gjelder kjønn, indeks for kjønnslikestilling, næringsstruktur, sosiale og kulturelle forhold, likestilling og deltakelse, SSB, endringer m.m.

Innledningsvis gir litteratursøket to hovedfunn. For det første ser vi et begrenset treff på relevante studier, artikler og rapporter innen den eksplisitte tematikken for søket. For det andre gir søket likevel en del funn som bidrar med viktige perspektiver for noen av

problemstillingene for utredningen. Vi vil i det følgende presentere disse funnene tilknyttet de enkelte problemstillingene.

Organisering av skoleuken og læringsutbytte

I utredningsarbeidet har to av problemstillingene fokus på hvordan organiseringen av skoleuken kan påvirke elevenes læringsutbytte, og da spesielt med tanke på de sårbare elevene. Innebærer en organisering av skoleuken med fire litt lengre dager på skolen og en dag fri ulemper eller fordeler for elevene og deres læringsutbytte? Og hvordan er dette for de sårbare elevene? Interessant i denne sammenheng er SINTEF-rapporten «Mer tid – bedre skole?» av Brita Bungum og Halvdan Haugsbakken (2008). Denne rapporten er en evaluering av *Forsøk med utvidet skoledag*, som ble gjennomført på 34 skoler i 11 kommuner skoleåret 2007-2008. Målgruppen for forsøket var de yngste barna på 1. til 4. trinn, og målsettingen med forsøket var å vurdere hvordan en utvidet skoledag kan bidra til å styrke elevenes læring og læringsmiljø, samt motvirke reproduksjon av sosial ulikhet i skolen. De ønsket også gjennom forsøket å få innsikt i betydningen av utvidet skoledag for elevenes læringsutbytte.

Selv om en «utvidet skoledag» ikke er det samme som fire lengre skoledager og et avbrekk midt i uken, så omhandler sluttrapporten kunnskap om å ha lengre skoledager for barn i samme aldersgruppe som utredningen vår omhandler. Det som er av betydning i dette forsøket er oppbyggingen av den utvidede skoledagen. I forsøket ved de 34 skolene skulle fire elementer legges inn i den utvidede skoledagen: mer tid til tilpasset opplæring i fag (dvs. utvidet timetall i norsk, matematikk og engelsk), leksehjelp, fysisk aktivitet og skolemat. I rapporten blir det nevnt at det gjennom forsøket ble registrert en ny og mer helhetlig forståelse av barnet som kommer til skolen med både hode og kropp ved innføring av elementene fysisk aktivitet og måltid. I fokusgruppeintervjuet med lærere i vår studie finner vi igjen denne forståelsen av barna. På spørsmål om hvordan de tenker om de lengre skoledagene for de små barna, fortalte lærerne at de la opp de fire skoledagene for elevene slik at det skulle fungere best mulig for dem for eksempel med at praktiske fag og gym ble lagt inn mot slutten av dagene.

I forsøket med utvidet skoledag var leksehjelp tenkt til å være sosialt utjevnende. Evalueringen fant imidlertid at leksehjelp var det elementet i forsøket som ble vurdert til å være minst viktig ved forsøksskolene. På noen skoler ble det fremhevet at lekser eller hjemmearbeid kan være både nyttig og viktig for enkelte barn, for å få mer tid og ro til å konsentrere seg. Mens på andre skoler var «lekser» et litt mer utgått begrep. Dette medførte at noen av forsøksskolene utviklet nye metoder for å ivareta samarbeidet med foreldrene om barnas læring.

Ved forsøksskolene ble det også lagt opp til tett samarbeid med skolefritidsordningene (SFO), noe de var svært fornøyd med. I resultatene av evalueringen er det stor enighet blant rektorene, foreldre, lærere, elever, SFO og skoleeiere at den utvidede dagen har vært positiv for læringsmiljøet. Det fremkommer også at flere mener at forsøket har hatt

positiv betydning for barn som i liten grad får oppfølging hjemmefra på grunn av manglende sosiale, økonomisk eller kulturelle ressurser. Samtidig blir det påpekt at når det gjelder sårbare barn, er ett år med et slikt forsøk for kort tid til å si noe endelig. Det er også for kort utprøving til å si noe om en utvidet dag medfører økt læringsutbytte for elevene.

Evalueringen avdekket ulike forståelser og utfordringer med å måle barns læringsutbytte på småtrinnet. Dette er også vanskelig å vurdere med en fire dagers skoleuke kontra en fem dagers skoleuke. Her må man se på gjennomføringsevnen til elevgruppen over tid, resultater på nasjonale prøver m.m. Kommunene må vurdere om denne fridagen har positiv eller negativ påvirkning på elvenes læring, helse og barndom.

Rapporten «Mer tid – bedre skole?» er aktuell i vår sammenheng i den grad at den gir innspill både på å se helhetlig på barn i skolen, og tanker rundt oppbyggingen av lengre skoledager.

Utvidet skoledag kan forstås som en forløper til heldagsskole, som er omdiskutert, men som nylig er blitt foreslått av Stoltenberg-utvalget i NOU 2019:3, «Nye sjanser - bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp». Denne rapporten vil vi komme tilbake til i kunnskapsstatusen. Først vil vi se på en interessant studie som tar for seg barns opplevelse av fritid.

Hva er barns opplevelse av fritid?

Hedda Berntsen har i sin masteroppgave «Barnets frihet – farvel?» (2011) gjennomført en studie bestående av dybdeintervjuer med 10 elever på 4. trinn i tre ulike skolesettinger: byskole, bygdeskole og hjemmeundervisning. Hun ønsket i sin studie å kartlegge muligheten barna har for egenstyring av tid, handlingsfrihet og bevegelsesfrihet i institusjonene skole og SFO for 4. klassingene i de tre ulike skolesettingene. Hun konkluderer med at høy grad av individuell frihet ikke er forenlig med dagens institusjoners egenart. Dette er interessant sett opp mot at barna i de fire kommunene i vår kartlegging har fri en hel dag i uken. Spørsmål som her kan stilles er om dette her bidrar til at barna har større grad av egenstyrt tid og handlingsfrihet? Hvilken betydning har dette for barnas utvikling og modning?

Et interessant funn i Berntsens studie er at barna hun intervjuer omtaler fritid som den tiden de kan velge selv hva de vil gjøre (Berntsen, 2011: 93). Dette er et interessant funn inn i debatten om konsekvenser av fire dagers skoleuke for barn mellom 6-9 år. Kan det være at dette avbrekket i skoleuken bidrar til at disse elevene har større grad av individuell frihet enn barn i fem dagers skoleuke? Og har dette i så fall en positiv effekt på deres læringsutbytte og helhetlig opplevelse av egen livskvalitet? I elevnotatene som er gjennomført i vår utredning kommer det frem mange beskrivelser av aktiviteter barna finner på den dagen de har fri. Barna forteller om aktiviteter som alt fra lekser, til at de går ut og finner flasker som de panter sammen med venner, leker med søsken og

hjelper/jobber sammen med besteforeldre m.m. En del av barna gir uttrykk for at det er herlig med en dag der de kan få gjøre det de selv vil.

Videre fant Berntsen (2011) at «bygdeskole-barna» kom «dårligst» ut når det gjaldt lange skoledager, da de var avhengige av skolebussen for å komme hjem etter skolen noe som medførte at de fikk lengre skoledager enn «byskole-barna». Hun fant at byskole-barna valgte bort SFO i 4. trinn, da de kunne gå hjem etter skolen, og de hadde dermed mer egenstyrt tid enn bygdeskole-barna som ikke hadde en reell mulighet for å gå hjem etter at skolen var ferdig (Berntsen, 2011:90). I en del kommuner er vi kjent med at kostnader og praktiske løsninger på skolebuss er med på å underbygge kommunens valg for fire dagers skoleuke. I tillegg til kostnader er det sentralt å vurdere lengden på den totale skoletiden for elever på småtrinnet i bygde-kommuner når konsekvenser av fire dagers skoleuke versus fem dagers skoleuke skal vurderes. I denne sammenhengen kan det også være viktig å merke seg barnas perspektiv på fritid, og det at en del barn i elevnotatene beskriver at de trenger denne dagen for å hente inn ny energi til resten av skoleuken.

Forslag om heldagsskole

Stoltenberg-utvalget overleverte rapporten «Nye sjanser – bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp», NOU 2019:3 til kunnskapsministeren i februar i år. Flertallet i utvalget foreslår at alle elever i 1.-4. trinn skal gå i obligatorisk heldagsskole. I tillegg foreslår de gratis førskoletilbud med lekbasert læring for alle femåringer. Dette er to av flere tiltak som de foreslår for å løfte spesielt guttene i den norske skolen, går det frem av Stoltenberg-rapporten. Camilla Stoltenberg uttalte blant annet følgende på lanseringen 04.02.19:

Tanken er at det skal gi mulighet til mer fysisk aktivitet og spredte skoletimer utover dagen. I tillegg skal leksene kunne gjøres ferdig i skoletiden. En slik ordning gir også betydelig rom for frilek og fysisk aktivitet.

I forslaget fra utvalget skal ikke timetallet i fagene utvides, men spres over et lengre tidsrom i heldagsskole-dagen. Dette sammenfaller med en av konklusjonene i rapporten fra SINTEF (2008) «Mer tid – bedre skole?», der de hevder at det ikke nødvendigvis er flere timer i ett enkelt fag som norsk, engelsk og matematikk som kan føre til bedre skolefaglige prestasjoner blant landets elever. De påpeker at andre aktiviteter som fysisk aktivitet, skolemat og fritidsaktiviteter også har en læringsverdi, og det er på dette punktet de tror en utvidet skoledag har sin styrke. Fra en utvidet skoledag til heldagsskole er det en stor forskjell. Og det bemerkes i forslaget fra Stoltenberg-utvalget at elevene må være i «skolemodus» i et lengre tidsrom enn i dag, noe som kan ramme gutter spesielt.

Tidligere forskning på heldagsskole viser at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom kvantitet i tid i skolen og kvalitet på undervisningen (Nordahl, 2000). Lange dager kan føre til slitne og ukonsentrerte unger, og Christian W. Beck (Beck, 2007) hevder at heldagsskolen dessuten fører til mindre foreldreinnflytelse, økt privatisering og oppløsningstendenser. Mens Gøsta Esping-Andersen (2002) gjennom sine komparative analyser av EU-land viser hvordan gode heldagstilbud for barn kompensere for sosial ulikhet, motvirker fattigdom og sosial ekskludering (Esping-Andersen, 2002). Meningene er dermed delte om hvorvidt barna lærer mer med lengre skoledager eller ikke, og hvilken påvirkning dette har for sårbare barn. De samme ulike synspunktene og vurderingene finner vi i vår kartlegging.

Likestilling og heltidskultur – familietilpasset yrkesliv eller yrkestilpasset familieliv?

Det eksisterer mye forskning på likestilling og heltidskultur. I litteratursøket fant vi en eldre rapport om tematikken skolestruktur og likestilling i arbeidslivet som kan være aktuell i vår sammenheng. «Småskolebarn i klemme – om tilsynsordninger og likestillingsspørsmål i et nordisk perspektiv» (1994) er en delrapport (nr. 1) i et større prosjekt som belyser hvilken betydning småskolens organisering hadde for likestilling på 90-tallet. Arbeidet var initiert og finansiert av Nordisk ministerråd og hadde sin bakgrunn i Nordisk handlingsplan for likestilling (s. iii).

Rapporten tar for seg den historiske utviklingen når det gjelder kvinners yrkesaktivitet i de nordiske landene og årsaker til kvinners økte deltagelse i yrkeslivet. Her får vi skissert endringene i mulighetene og i utfordringene tilknyttet likestilling, arbeidsliv og barneomsorg i tilknytning organisering av skolene og skolefritidstilbudene. Rapporten ser på kvinners og menns muligheter til å kombinere familieliv og arbeidsliv, og den løfter opp barns behov for omsorg og gode oppvekstvilkår. Sentrale spørsmål som «hva trenger barn av læring i våre post-industrielle og institusjonaliserte land» blir stilt, sammen med spørsmål knyttet til om synet på barn, og om synet på hva som er god barneomsorg, er i endring. Spørsmål knyttet til dette finner vi igjen i diskusjonene som kommer frem i fokusgruppeintervjuene i vår utredning. Hvilke valg og verdier skal ligge til grunn for valget mellom fire dagers skoleuke og fem dagers skoleuke?

I rapporten blir to interessante begreper nevnt; familietilpasset yrkesliv eller et yrkestilpasset familieliv (Jenssen 1984). Polariseringen i synet på om det skal være fire dagers skoleuke eller fem dagers skoleuke i 2019 inneholder noe av det samme tankegodset. Dette er en sentral rapport om den historiske utviklingen som danner grunnlaget for politiske føringer i vår tid, og som er viktig å ha en forståelse for når valg skal tas på dette feltet i dag. «Småskolebarn i klemme» inneholder sentrale perspektiver på familieliv, arbeidsliv og oppvekstforhold for barn. Foreldrenes arbeidsmønster og samfunnets forventninger setter viktige rammebetingelser for barns levekår.

Agderforskning har utarbeidet to kvalitative studier som det også er verd å nevne. Det ene, med størst relevans her er: Sirdal: Kvinners deltidsarbeid – årsaker og konsekvenser (Kvamme og Magnussen 2013) og den andre: Frivillig deltid i Songdalen – årsaker, konsekvenser og potensiale for endring (Magnussen og Jentoft 2018).

Vi skal ikke gjengi mye av studiet fra Sirdal her, men viser til kapittel 6: Likestilling, velferd og vekst, hvor vi har valgt å gå nærmere inn på funnene fra dette studiet. Vi nevner bare kort at selv om dette studiet langt på vei støtter opp under tidligere studier av sørlandske mødres lønnsarbeid (Magnussen mfl. 2005) så finner en nye ting i denne studien. Det knytter seg spesielt til all den tiden kvinner bruker på barns fritidsliv, normen og nødvendigheten av å støtte opp under disse fritidsaktivitetene og en «aktiv» bygd. Det viser seg at siden det er et lite samfunn blir det også veldig synlig hvordan du bruker tiden din. Studiet dokumenterer at hverdagen for en del familier i Sirdal ser ut til å være delvis strukturert av at barneskolen er stengt på onsdager. Dette gjelder særlig barn og kvinner.

I det andre studiet av frivillig deltid har Agderforskning, på vegne av Songdalen kommune, gjennomført en intervjustudie på fire tjenesteenheter i kommunen. 16 dybdeintervjuer er gjennomført blant ansatte som arbeider frivillig deltid. Noen av disse informantene arbeider deltid i Songdalen kommune og forklarer det ved fire dagers skoleuke i nabokommunen som de bor i.

Samtlige av informantene i studiet fremstiller eget deltidsarbeid som frivillig. Det er først og fremst forhold på hjemmebane og i sivilsamfunnet som gjør at de jobber deltid. En kategori av kvinner som forskerne identifiserte var den vi kalte «Den gode mor». Det som kjennetegner denne gruppen av kvinner er at tiden sammen med barna står sentralt da vurderingene om deltid blir tatt. Noen av disse kvinnene ønsker ikke barnehage, eller ønsker å bruke barnehage i minst mulig grad. Enkelte bor i en kommune med fire dagers skoleuke og ønsker derfor onsdagen fri for å være med barna hjemme denne dagen.

Familien kjennetegnes oftest av at far er hovedforsørger og mor har mest oversikt og tar hovedansvaret for arbeidet hjemme og i familierelasjonene mer generelt. Når barna er små opplever mor å ha liten eller ingen restarbeidsevne. Altså, man opplever å ha mer enn nok å holde på med og deltidsarbeid (les: fire dagers skoleuke) gir et etterlengt pusterom i ei strevsom uke for foreldrene. To av informantene som blant annet oppgav fire dagers skoleuke som en årsak til at de arbeider deltid, sier:

Hovedgrunnen til at jeg arbeider deltid er barna. Jeg er en mamma. Da skal man følge dem opp. Det er jo også en krevende jobb jeg har. Å arbeide 100 % hjemme og 100 % på jobb [navn arbeidsplass] er for mye. Det er en totalpakke, det er en totalvurdering.

Å være en god mor er å ha tid til barna.

Dette er de samme forklaringer som oppgis når vi spør foreldre om hva de synes om fire dagers skoleuke. Det er få som nevner at det gir en bedre skole, eller gir mer læring, eller er praktisk på grunn av lange kjøreveier etc. Men det gir mer tid sammen, mer tid til barna for mor. Fars rolle fremstår perifer.

4. Skolen som arena for læringsutbytte og inkludering

En finner ingen opplagte tegn på at læringsutbyttet er annerledes med fire dagers skoleuke enn gjennomsnittet for fylkene. Kommunene er forskjellige og svinger i resultater på nasjonale prøver rundt fylkessnittet. Kommunene viser gode resultater på grunnskolepoeng og har stort sett 100 % overgang til videregående skole. Det er imidlertid en stor sårbarhet knyttet til ordningen. Hvis nasjonale krav til undervisningstimer øker vil fire dagers skolen være umulig å gjennomføre.

Skolen er en sentral arena for læring, utjevning og inkludering av sårbare barn, og for det tverretatlige samarbeidet rundt disse barna. Ansatte i kommunale tjenester som tar del i det tverretatlige samarbeidet om disse barna (PPT, NAV, Flyktingetjenesten) mener at fem dagers skoleuke vil bidra til å styrke dem i rollen som tjenesteutøver og tjenestene de er satt til å gi disse grupper av familier og barn.

4.1 Læringsutbytte og fire dagers skole

Et sentralt tema i kartleggingen av mulige konsekvenser av firedagersskolen har vært læringsutbyttet til elevene. Læringsutbyttet i skolen påvirkes av mange faktorer, men der noen sentrale faktorer er sterkere knyttet til hvordan skoleuken er organisert. Evalueringen av kvalitetsreformen tar for seg en rekke faktorer for læringsutbytte. Tre slike sentrale faktorer for læringsutbytte er undervisningens omfang, innholdsmessige organisering og kvalitet.

Funn fra fokusgruppe med ansatte fra en 1.-7. trinns skole i en av deltakerkommunene samt refleksjonsnotater fra elevene selv og individuelle intervjuer med tjenesteytere for utsatte elever danner grunnlaget for vurderinger av omfang, organisering og kvalitet i firedagersskolen.

Omfang

Undervisningens omfang måles i antall undervisningstimer. Hvert fag har et bestemt antall timer undervisning som skal gjennomføres basert på nasjonale føringer for fag- og timefordeling (se eksempel i tabell 4.1 under for 2018/19). Alle skolene i landet har det

Fag/trinn	1.-4. trinn	5.-7. trinn	Sum
KRLE			427
Norsk	931	441	1372
Matematikk	560	328	888
Naturfag	187	179	366
Engelsk	138	228	366

samme regelverket å forholde seg til og undervisningen i omfang er lik ved en skole med fire dagers undervisning for de yngste elevene som ved en skole som har undervisning alle fem hverdager. Konsekvensen for firedagersskolen er en fordeling av timer fra den ene fridagen til de fire andre undervisningsdagene. Dette

gir litt flere undervisningstimer per skoledag. Fra en av deltakerkommunene meldes at det praktiseres at elever har noen «ekstradager» i løpet av året (i dette tilfellet går seks av onsdagene til undervisning i året) for å oppfylle timetallskravet. Årsaken er å få dagene til å passe med skoleskyssordningen.

Når det gjelder hvor lang skoledagen er for de yngste så vil det være avhengig av hva som ansees som en del av skoledagen. Denne gruppen yngste elever har i utgangspunktet kortere skoledager enn mellomtrinnet, og det blir i stor grad benyttet SFO ordning før og etter undervisningstimen hver dag. Konsekvensen for elever ved skoler der SFO ordningen er i utstrakt bruk vil være mindre SFO og mer undervisning de fire dagene de er på skolen. Tiden tilbrakt på skolen som sådan vil i hovedsak være lik for disse elevene.

Skoler der det er lite bruk av SFO ordning vil gi større forskjell i den faktiske tilstedeværelsen på skolen for elever som er hos omsorgspersoner i stedet for SFO. En utfordring her vil være de som er avhengige av buss/skoleskyss for å komme til og fra. I en kommune der grunnskolen samarbeider med fylkeskommunen og skyss for videregående skole, så vil det kunne være begrensninger i tidspunkt for skyss. Dette kan føre til at elever uten SFO må vente på skyss. En løsning kan være at slikt samarbeid/spleiselaget faktisk utvider tilbudet totalt sett og gir for eksempel to retur-busstider som kan være en tilpasning for elever i småtrinnet. Tilbakemeldinger fra faglærere, kontaktlærere, skolelees og rektor i fokusgruppen var tydelige på at elevene ikke hadde negative effekter av flere undervisningstimer per skoledag. Bakgrunnen for dette mente de lå i organiseringen av innholdet i undervisningen (se avsnitt under).

Føringene for omfang av undervisning følger hvert enkelt fag fordelt på små- og mellomtrinnene (se tabellen over). Dette betyr at de enkelte skolene har mulighet til å fordele undervisningstimen innenfor skoleårene i småtrinnet (1.-4.) og tilsvarende for mellomtrinnet (5.-7.). Denne fleksibiliteten medfører at det gjerne ikke er likt antall timer norsk per uke i trinn 2 som i trinn 4. Fokusgruppen med ansatte viser til at denne fleksibiliteten gir muligheter for å fordele omfanget av undervisningen slik at det passer elevmassen og firedagersuken. I praksis betyr dette at det er mulig å legge inn flere timer matematikk og engelsk til de senere småtrinnene, og ha flere timer 'praktiske' fag i de første trinnene, så lenge totalen for småtrinnet er innenfor de nasjonale føringene.

Her er det forskjellige konsekvenser for skoler med firedagersskole i 2 trinn og 3 trinn i forhold til de skolene med fire dagers skole i alle de 4 første trinnene. For de skolene med fire dagers skole i 2 eller 3 trinn vil ha noe mer mulighet til fleksibilitet når de siste årene i småtrinnet har fem dagers skole. Som sagt er antallet timer lik, men fleksibiliteten over en uke kan øke ved flere tilgjengelige dager i forhold til ukeplanen, fag og timekrav per fag. Selv med fleksibilitet så har de nasjonale kravene til undervisningstimer i grunnskolen vært i økning. Dette legger enormt press på muligheten av å organisere skoleuken som fire dagers skole, eller slik en ansatt ved skolen formulerte det:

Hvis de nasjonale kravene til undervisningstimer øker med en halvtime per uke så vil fire dagers skolen være praktisk umulig å gjennomføre.

På utfordring om hvorvidt omfanget av undervisning i fire dagers skolen påvirker organiseringen av ansattes hverdag, så melder rektor at det ikke er en utfordring, bortsett for de lærerne som ønsker fri på onsdagen, men samtidig jobbe 100 %. Disse lærerne vil oppleve utfordringer med mengden arbeid de fire skoledagene og utfordringer med kontakten/møter i kollegiet da forberedelses- og undervisningspresset er stort disse dagene. Tilbakemeldinger fra flertallet av kommunene i prosjektet viser at dette er blant årsakene til at det ikke er tillat med 100 % jobb og fri på onsdager for deres lærere.

Flere skoler etterkommer ansattes ønsker om å ha fri onsdager men da i 80 % stilling. Dette har som regel ikke skapt utfordringer. Rektor i fokusgruppen med ansatte melder at det kun høsten 2018 måtte sies nei til slike ønsker på grunn av stor pågang. En annen utfordring i denne sammenhengen er at slike ønsker blir gjennomført med permisjon i 20 %, og at i noen tilfeller strekker denne permisjonen seg videre i flere år. Slik vedvarende ulønnet permisjon har det ikke vært stor oppmerksomhet på å redusere.

Innholdsmessig organisering

Mens omfanget av undervisningen er strengt regulert med noe innebygget fleksibilitet, så har skolene mer frihet i den innholdsmessige organiseringen av undervisningen.

Fokusgruppen med ansatte ved skolen viser til hvordan organiseringen av fag innad i hver skoledag er tilpasset småtrinnet der 'tyngre' fag som matematikk og engelsk blir lagt tidlig på dagen og mer 'praktiske' fag blir lagt på slutten av dagen. Dette gjøres bevisst som en tilpasning til mengden undervisning per dag i fire dagers skolen.

En tilsvarende bevissthet om organiseringen av fag finnes også over ukeplanen, der skoler som kun har fire dagers skole 2 eller 3 trinn kan skape en glidende overgang til mellomtrinnet. Dette gjøres ved at de i senere trinn i småskolen som har femdagersuke kan få flere av sine 'praktiske' fag samlet på onsdagen/fridagen til de yngre elevene. På denne måten blir overgangen til fem dagers skolen mindre merkbart for elevene. På samme måte kan senere trinn i småskolen med fem dagers skole ha færre timer på den samme dagen. Dagen blir på den måten uansett ansett som «en annerledes dag», eller vinklet på en annen måte som en elev poengterte:

Det er så deilig på onsdag når vi slipper å ha alle de små her!

Et viktig poeng med organiseringen av innholdet i undervisningen er gjentakelse av hovedtemaer gjennom skoleuken. Dette kan for eksempel være forskjellige typer aktiviteter og oppgaver rundt det samme temaet i naturfag gjennom uken, som fungerer som en pedagogisk 'rød tråd' i undervisningen. I en utfordring fra forskerteamet om hvorvidt en fridag midt i skoleuken forstyrrer en slik rød tråd i undervisningen svarer fokusgruppen at onsdagen/fridagen ikke kan sammenlignes med en lørdag eller en annen fridag. Grunnen til dette mener de er at hverdagen generelt sett er der for alle andre i familien. Søsken skal opp og på skole og en eller begge foreldre skal på arbeid. Samfunnet som sådan jobber videre selv om denne eleven har fri denne dagen. Slik mener de ansatte

at elevene i fire dagers skolen ikke oppfatter denne dagen som en ordinær fridag, men heller som en 'annerledes dag' (se også kapittel om elevenes egne refleksjoner). De ansatte melder at elevene ikke mister den røde tråden, da lekser til torsdag ofte blir gjort på fredagen. Dette mener de blir en dag med mer ro over leksene sammen med omsorgsperson, slik at de som lærere ikke oppfatter noe brudd i den røde tråden i undervisningen.

Tilsvarende ble de ansatte forespurt hvilke utfordringer avbrotket midt i uken har å si, spesielt for klasseromsledelse, atferdsledelse og 'den gode lærer'. Tydelig planlegging og mål for den enkelte elev blir i dag satt for hver uke. For disse yngste elevene kan det være enkle men tydelige mål som «jeg har vært en god venn» eller «jeg har lest eventyr X» osv. Målene blir mer spesifikke til fagene i de senere trinnene. Hver fredag blir målene gjennomgått sammen med eleven som en formativ evaluering av uken. Videre blir det introdusert nye tema for uken med nye mål på mandag, selv om det er en diskusjon med foreldre som ønsker å få temaene på fredagen før, for å forberede seg i helgen. Denne planleggingen og evalueringen i klasseromsledelsen mener de ansatte bidrar til å binde uken sammen selv om det er en fridag midt i uken. Ved spørsmål om fredagen forstyrrer relasjonsbyggingen med elevene så svarer lærerne at de ikke opplever det som forstyrrende. Lærerne har ofte dager da de ikke treffer den ene spesifikke klassen på grunn av timeplanen, så de er alle vant med å ikke treffes hver dag. Klasseromsklima og pedagogisk metode ble ikke adressert eksplisitt i denne utredningen.

Oppfatningen av onsdagen som en «annerledes dag» heller enn en ordinær fridag/helgedag virker også å gjelde for motivasjonen for elevene. Lærerne melder at det ikke oppstår en effekt av «to mandager og to fredager» på grunn av skolefri på onsdag. Elevenes motivasjon virker ikke å bli påvirket av avbrotket midt i uken. De er ikke like slappe på torsdagen som på mandagen selv med onsdag fri, og tilsvarende ikke like distraherede på tirsdag som på fredag i påvente av fridag(er). Noen lærere mener likevel å merke litt «fredagsstemning» på tirsdays, med tilbakemeldinger om frikvelder fra lekser som kan gjøres neste dag.

Kvalitet

Resultatene ved skoler som har trinn med fire dagers skole viser ingen redusert kvalitet i læringsutbytte. Grunnskolepoengene (tabell 4.2) fra de fire deltakende kommunene viser at de stort sett ligger på fylkesgjennomsnittet. Dette varierer noe over årskull da det kan

Den gode lærer

'Den gode lærer' er en modell som omfatter en lærers kompetanser satt ut i livet gjennom atferd, og effekten denne atferden har på elevers læring. Atferden til den gode lærer kan blant annet omfatte klasseromsledelse, atferdsledelse, klasseromsklima og pedagogisk metode (Nordenbo et al. 2008).

Klasseromsledelse - planlegging og mål for undervisningen

Atferdsledelse - relasjon til elever og regelledelse

Klasseromsklima - positivt klima basert på elevaktivering og elevstøttende ledelse

Pedagogisk metode - didaktisk ledelse med bruk av forskjellige tilnærminger til læring

være svært få elever der enkeltresultater påvirker gjennomsnittet mye. Elever fra Hægebostad kommune går 8.-10. trinn i Audnedal kommune.

Tabell 4.2: Grunnskolepoeng, fylkesnivå og Sirdal, Audnedal (Hægebostad), Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner. Kilde: GSI/Skoleporten.

	Grunnskole		Grunnskole		Grunnskole	
	poeng	Antall elever	poeng	Antall elever	poeng	Antall elever
	2015-16	2015-16	2016-17	2016-17	2017-18	2017-18
Sirdal	42,4	21	42,4	31	46,7	23
Audnedal (Hægebostad)	36,8	46	39,6	49	41,0	45
Evje og Hornnes	41,6	43	42,0	35	40,5	42
Vegårshei	41,8	20	40,0	30	40,0	25
Vest-Agder	40,8	2259	41,1	2283	41,4	2197
Aust-Agder	40,6	1447	41,3	1347	41,3	1290

Alle fire kommunene har overgang til videregående skole jevnlig på 100 %. Tall innhentet fra SSB viser videre at gjennomføringen innen fem år for elever i 2012 årskullet (siste kullet SSB har rapportering for), viser for elever fra Sirdal kommune 80,8 %, Hægebostad kommune 69,0 %, Evje og Hornnes kommune 80,4 % og Vegårshei kommune 77,4 %. Gjennomsnittlig sammenlignbare tall for 2012 kullet i Vest-Agder er 76,8% og i Aust-Agder 73,1 %. Alle tallene, unntatt Hægebostad kommune, viser ingen redusert kvalitet målt i gjennomføring over tid for kommuner med fire dagers skole for 2012 kullet. Det må påpekes at alle disse kommunene har færre enn 60 elever i dette kullet (Hægebostad kommune hadde 29), og at få elever kan derfor gi store utslag i prosentandelen som slutter underveis, ikke består fagprøve eller fortsatt ikke er ferdig etter fem år. Hægebostad kommune melder at forutgående kull har ligget ganske stabilt rundt 80 % (82 %, 81 % og 78 %). Fokusgruppen med ansatte i skolen støtter bildet av generelt gode tilbakemeldinger fra ungdomsskole (8.-10. trinn) for deres elever og tilsvarende gode gjennomføringstall for videregående skole.

5. trinn	2016-17			2017-18			2018-19		
	Engelsk	Lesing	Regning	Engelsk	Lesing	Regning	Engelsk	Lesing	Regning
Vegårshei	44	46	46	41	46	47	50	53	50
Evje og Hornnes	52	51	51	49	47	51	49	49	51
Hægebostad	49	48	48	47	43	50	44	45	51
Sirdal	50	49	49	48	54	54	49	50	53
Aust-Agder	49	49	49	49	48	49	49	49	48
Vest-Agder	50	50	50	50	49	50	49	*	*

8. trinn	2016-17			2017-18			2018-19		
	Engelsk	Lesing	Regning	Engelsk	Lesing	Regning	Engelsk	Lesing	Regning
Vegårshei	49	53	50	43	47	45	46	47	47
Evje og Hornnes	46	47	50	48	51	49	47	47	47
Audnedal**	46	48	53	48	49	50	48	48	52
Sirdal	50	52	49	49	47	50	53	54	56
Aust-Agder	49	50	50	49	50	49	49	49	49
Vest-Agder	49	49	50	49	49	50	49	49	50

* Ingen data tilgjengelig

** Ungdomsskole for elever fra Hægebostad kommune er i Audnedal kommune

Nasjonale prøver for 5. og 8. trinn (tabell 4.3) viser generelt resultater nær gjennomsnittet for fylkene. Skoleresultatene for de fire deltakende kommunene varierer noe på fag og over tid. Det må påpekes at kullene er små og at enkeltresultater derfor kan gi store utslag. Det mest overraskende er likevel, uansett hva en måtte mene om fire dagers skoleuke, hvor tett på fylkesgjennomsnittet resultatene ligger.

Ansatte ved skolene viser varierende grad av støtte til organiseringen av skoleuken som fire dagers skole. Mens det meldes om utilfredshet eller delte meninger blant skoleansatte i tre av deltakerkommunene, så var fokusgruppen blant skoleansatte samstemte i sin tydelige støtte til fire dagers skolen, men der de er tydelige på at de ville endre mening om det viste seg at denne organiseringen gikk ut over læringsutbytte og kvalitet.

Sårbare elever virker å være godt ivaretatt i fire dagers skolen basert på tilbakemeldinger fra de ansatte i fokusgruppen, men det kan være en spesiell utfordring for barn der foreldrene (med flyktningstatus) må delta i introduksjonsprogrammet. Disse familiene og elevene har ofte ikke samme fleksibilitet, eller valgmulighet, som andre i lokalsamfunnet. Dette kan gi utslag som overrepresentasjon på SFO, spesielt på onsdagene. Tilbakemeldinger fra fokusgruppedeltakere viser at andre barn fra lokalsamfunnet slutter i SFO grunnet en lite heterogen sammensetning av deltakende barn. Det neste kapittelet vil komme nærmere inn på dette og tilstøtende problemstillinger.

4.2 Skolen som arena for læring, utjevning og inkludering blant sårbare elever

Det rettes av nasjonale og regionale myndigheter, og alle med et stort sosialt engasjement, et sterkt fokus på sårbare eller risikoutsatte barn, og det brukes store ressurser for å styrke oppfølgingen av barn som strever i skolen. Men hvilke barn er det vi tenker på når vi bruker ordet «sårbare» eller «risikoutsatte barn»? Barn som av ulike grunner ikke er inkludert i skolen, i lekemiljøet og/eller i samfunnet er bekymringsfullt. Ulike benevninger eller kategoriseringer brukes om disse barna, for eksempel «barn med spesielle behov», «barn med lærevansker», «voldsutsatte barn», «utagerende barn», eller «barn utsatt for mobbing». Det er mange teorier og hypoteser som prøver å beskrive hvorfor noen barn faller ut av mengden og ikke deltar på sosiale-, skole- eller kulturelle arenaer (Wærdahl, Nilsen, Svarstad og Jentoft, 2017).

I denne sammenhengen bruker en altså det litt diffuse «sårbare barn» eller «risikoutsatte barn» om barn som trenger ekstra oppfølging av skolen. Eller barn som trenger å bli sett og hørt av skolen eller «hverdagsbarnevernet» i sterkere grad enn andre fordi familien og/eller det private nettverket ikke i tilstrekkelig grad har ressurser eller mulighet til å gi barnet denne oppfølgingen, eller at foreldre og/eller barnet har svak kapasitet sosialt og trenger skolen som en sosialiseringsarena mer enn andre. I tillegg kommer barn som

opplever alvorligere grad av omsorgssvikt. Et annet perspektiv på sårbarhet blant barn kan knyttes til barns modning og at skolestart allerede ved 6 års alder kommer for tidlig for noen, og barns utvikling knyttet til nok tid til frilek med andre barn og samvær med søsken og storfamilien utenfor en organisert ramme. Dette siste perspektivet blir i denne kartleggingen best dekket gjennom stemmene til foreldrene og til dels lærerne, og elevnotatene. Det vises til kapittel 5 for en nærmere forståelse av dette perspektivet.

Det varierer mellom norske kommuner hvordan forebygging og tidlig innsats i barneskolen rettet mot sårbare grupper av barn er organisert, og en finner ikke et ens handlingsmønster som alle kommunene/skolene benytter (Olsen og Jentoft 2013). Likevel er skolen som arena for velferdspolitikken enestående i Norge da andelen barn som går i kommunale skoler er om lag 96,5 % (Kilde: SSB).

Forebygging med skolen som en sentral arena er i fokus i mange land og generelt fremheves behovet for å gripe inn tidlig. En teori er at læring er en prosess, hvor tidlig læring fostrer mer læring (Heckman 2006). Dette betyr at den læringen man har gått glipp av i grunnskoleutdanningen er vanskelig å ta igjen når man har nådd ungdomsalderen. Effekten av tiltak for å øke læring, redusere sosiale forskjeller og frafall vil derfor være større jo tidligere man setter inn tiltakene. Carnerio og Heckman (2003) argumenterer for at investering i tidlig læring rettet mot spesielt utsatte barn har positiv effekt. I tillegg fremheves det at negative hendelser er kumulative. «Å bekjempe ulikhet i barns utviklingsmuligheter er å bekjempe fremtidig sosial ulikhet» (Trommald, 2017, s. 13). Utfordringene knyttet til risikoutsatte barn og deres familier er ofte sammensatte. Trommald (2017) påpeker at løsninger må sees i sammenheng og at samarbeid på tvers blir stadig viktigere (her samarbeidet mellom skole og for eksempel PPT, NAV, Flyktningetjenesten, barnevernet mfl.) (Jentoft 2018).

Det sies at «barn som ikke har det godt kan du ikke lære noen ting». Derfor er sosial inkludering spesielt viktig når vi diskuterer læringsmiljø og læringsutbytte blant sårbare grupper av elever. I gruppeintervjuet med de skoleansatte rettes fokuset først og fremst på det pedagogiske arbeidet og man reflekterer ikke like mye over det forebyggende arbeidet som bør løpe parallelt i skolene, ei heller at skolen som arena er mer viktig for noen av elevene enn andre. En forklaring kan være at spørsmålene ikke direkte inviterte til det. Likevel er det interessant å registrere at lærerne først og fremst vektlegger at timeantallet er det samme, at en klarer å gjennomføre de aktivitetene som kreves av dem og at en er sammen med elevene et likt antall timer i uka. De viser også til at det er høy trivsel og lite mobbing på skolen, og at det leveres akseptable skoleresultater. Det kommer imidlertid frem at lærerne mener at fem dagers skoleuke kunne gi en pedagogisk fordel.

Informantene blant foreldrene er delte i synet på skolen som en viktig sosial arena. En forelder støtter dette og mener at hvis en ikke har det så bra hjemme, ville det være bedre med fem dagers skoleuke, mens andre mente at dette argumentet ikke kunne vektes så sterkt at konsekvensen ble at alle måtte ha full uke. I slike tilfeller pekes på at andre innsatser burde komme inn, privat nettverk, andre kommunale tjenester, som for eksempel barnevernet. Det pekes også på at samspillet mellom NAV og familiene må bli mye bedre. En annen forelder mente det også var mulig å snu om på dette argumentet; for en elev som sliter i skolen, kan det være bra med ett «friminutt». Det klare flertallet av foreldreinformerer reagerer derfor på at «alt» skal løses med fem dagers skoleuke:

Det blir for mye sammenblanding. Må ikke blande skolestruktur med alle andre strukturer.

Flere foreldre understreker også at de lever i svært gjennomslittige samfunn som gjør at en kan klare å følge opp de det gjelder.

En informant fra flyktingtjenesten er opptatt av de sosiale arenaene for inkludering, og peker på dem som ikke får delta på alle de sosiale og gøyale tingene som skjer på onsdagene. Denne informanten har i sin kommune observert at det starter en sosial utsiling allerede i barnehagen fordi onsdagsfri av mange praktiseres også der, og at disse sosiale strukturene opprettholdes langt opp i alder. Etter denne informantens mening er fire dagers skoleuke med å forlenge en utsiling som har startet tidligere, og skolen får ikke den utjevne effekten den kunne hatt når en ikke går der hver dag. Hun sier:

Det høres ut som små ting, det er sikkert ikke bevisst fra noen, men det oppleves som en ikke er med.

Skolemiljøene må imidlertid kunne antas å være veldig forskjellige fra klasse til klasse, skole til skole. Hvorvidt en er inkludert eller ikke på skolen, vil variere, men en må anta at strukturene fra fritiden også vil kunne bli tatt med inn i skolen. En flyktingkonsulent fra en av de andre kommunene i utredningen, er delvis enig. Hun forteller at flyktingbarna nok kan føle seg litt utenfor, men at hun ikke har hørt fra foreldrene at dette er et stort problem. Hun viser til at flyktingene har et litt annet opplegg som de må følge og at det er et godt opplegg. Hun viser til at når det for eksempel er vinterferie, så må også foreldrene være i språkpraksis og at flyktingtjenesten da må finne på noe som deres barn kan gjøre. Sånn er det bare, mener hun.

Det pekes fra foreldrene på at kommunen har et fem dagers tilbud, om enn ikke skoletilbud, og at SFO kan brukes for dem som ikke kan være hjemme på onsdagen. Men

flere av våre informanter fra de kommunale tjenestene påpeker at SFO kan oppfattes som et svært dyrt tilbud av mange, blant dem familier i de laveste sosioøkonomiske klasser. De skoleansatte og NAV bekrefter at de familiene som er sårbare ofte ikke benytter seg av SFO. Innvandrere synes å være overrepresentert på SFO i noen av disse fire kommunene fordi så få av de norskfødte barna går der.

Flyktningkonsulenten mener at for de ressurssterke elevene betyr skolestruktur lite, de klarer seg uansett, men at det er verre for dem som er sårbare slik vi har definert dem her. En informant fra PPT i en av de deltakende kommunene støtter denne flyktningkonsulenten i at de også ser at innvandrerbarna faller utenfor.

Forskning (for eksempel Edvard og Downes 2013) peker videre på at en strategi for å knytte skole til andre forebyggende tjenester er nødvendig, og at koordinerte, varige og tverretatlige/-faglige tilnærminger trengs. Forskerne mener at behovet for strategier nødvendigvis er knyttet til skolen, hvor barn møter og oppholder seg, mange timer i uken, over flere år. Et sentralt spørsmål i et slikt perspektiv er hvilken betydning en fire dagers skoleuke vil kunne ha kontra fem dagers uke, og om innsats for eksempel på den private arenaen (privat nettverk, eksempelvis naboer) kan forventes å kompensere for dette.

Forskerne har spurt informanter både fra PPT, NAV og flyktningetjenesten om det er en sammenheng mellom skolens organisering på småbarnstrinnene og deres muligheter for å utøve sin tjeneste.

Fra PPT reises to problemstillinger. Den ene går på at timeplanen blir vanskeligere å få til å gå opp. Det blir her en større utfordring med gode fordelinger av fag, det vil si mindre fleksibilitet i forhold til hvor du legger timene. I dag tilpasses spesialundervisningen til systemet, for eksempel med to bolker spesialundervisning i uka. Helst burde denne undervisningen spres utover, en mindre bolke hver dag, forteller vår informant. Det andre perspektivet, er at det er bedre med kortere økter enn lange økter. De små får ikke maksimalt utbytte av for lange økter og de elevene som har godt av drypp hver dag, mister kontinuitet. For barn med foreldre som følger opp gjør det ikke så mye. Men for dem som ikke har det, blir det sårbart og de får ikke dette dryppet. PPTs anbefalinger går derfor på at drypp hver dag er viktig. Vår informant forteller videre at disse anbefalingene baserer seg på forskningsbasert kunnskap. Blant annet må elever som har dysleksi ha kontinuitet i spesialundervisningen. Denne informanten forteller også om personlige erfaringer der hun har merket på elevene når det blir for lange og tunge økter. Hun mener det er lett å se og vet at noen barn forteller hjemme at det blir for lenge og at de opplever spesialundervisningen som slitsom. Konsekvensen er at de mister motivasjonen, forteller hun.

I enkelte av de deltakende kommunene er andelen med spesialundervisning høy. I slike kommuner kan dette være viktige innvendinger mot fire dagers skole. PPT reflekterer også

om den høye andelen elever med spesialundervisning kan ha noe med det lokale tilbudet å gjøre, men har selv ikke et sikkert svar på sitt spørsmål.

Fra flyktningetjenestens ståsted nevnes spesielt at flyktningeforeldrene begynner i Intro programmene når de kommer til Norge. Der er det krav til 100 % deltakelse, fem dager i uka. De små barna deres har derimot bare fire dagers skole. Som en direkte konsekvens av det, blir familien påført utgiften til SFO, altså de har ikke den valgfriheten andre har. Mange av disse har ikke egen familie eller nettverk de kan spille på, så en allerede lavinntekt familie blir slik pålagt denne kostnaden.

Begge flyktningkonsulentene vi har intervjuet understreker imidlertid at SFO er veldig bra for disse barna og at det anbefales fem dager på skole/SFO for at de skal få den kontinuiteten, læringen av språk og sosialt samvær hver dag, og ikke minst få den strukturen i hverdagen. Men en av informantene opplever at dette økonomisk sett skaper uro i familiene, når de må betale for SFO fordi de ikke har mulighet til å være hjemme. Dette er i utgangspunktet ikke noe kommunen dekker. Hvis de søker NAV og det ses i deres beregning at de ikke har tilstrekkelige midler til å dekke det selv, så dekkes det. Det kommer blant annet an på sammensetningen av hvor mange de er i familien.

Denne informantens konkluderer derfor med at det var bedre at alle gikk fem dagers skole. Og dette gjelder ikke bare flyktningene, men også andre familier som sitter i en slik situasjon, at de må bruke SFO, og har små nettverk. Her får denne informanten litt motbør fra sin kollega fra en av de andre kommunene. Denne informanten mener at også flyktningbarna kan ha godt av å ha det litt mer fleksibelt, i form av en litt annerledes dag midt i uka. Men til forskjell fra flertallet av foreldreinformantene forutsetter hun da bruk av SFO denne dagen hvor hun mener de kan leke, få luftet hode sitt og fordøyet det de har lært. Hun mener i så henseende at SFO tilbudet er meget bra for barna.

I enkelte av våre fire kommuner kan det synes som at innvandrerbarna utgjør en relativt stor andel av barna som bruker SFO. I en av fokusgruppene fortalte en mor om at hun følte hun måtte ta sin datter ut av SFO på grunn av mistriksel knyttet til en for homogen gruppe. Fra en av våre informanter fortelles det at de også hadde slike utfordringer tidligere i kommunen, men at flere nå benyttet SFO og at gruppen var blitt langt mer heterogen i denne kommunen.

5. Andre lokale konsekvenser

Dette kapitlet vier vi til andre lokale konsekvenser, som betydningen for barndom og oppvekstvilkår, næringsliv og kommunal tjenesteproduksjon, herunder heltid/deltids tematikken.

I dette kapitlet kan en lese at en overvekt av elevene som har erfaring med fire dagers skoleuke er svært fornøyd med denne ordningen, og kan fortelle om et rikt hverdagsliv bestående av lek, lekser, aktiviteter, samvær med familie, venner og dyr. Elevene opplever det godt å ha pause fra skolen, og forteller at onsdagen er en dag de kan hente inn nye krefter til resten av skoleuken. Dagen fremstår som en viktig dag for barna. Halvparten av elevene forteller at de gjør lekser på fridagen, og at det oppleves fint å ha god tid til leksene. Onsdagen er en «annerledes-dag» men er ikke en «mini-helg».

For det private næringslivet og tilgangen på arbeidskraft er det aller viktigste det samlede tilbudet av kommunale tjenester og bokvaliteter. En god SFO ordning er svært viktig. Fire dagers skoleuke er en innarbeidet ordning og det synes som næringslivet har tilpasset seg den. Imidlertid vil kommunenes eventuelle svakere omdømme som en fremoverlent og fremtidsrettet kommune kunne ramme næringsetableringer, kanskje spesielt innen bransjer med hovedvekt av kvinnearbeidsplasser. Kommunal sektor rammes på sin side av en sterk deltidskultur i våre fire kommuner. Arbeidet med å skape heltidskultur, som igjen sikrer arbeidskrafts- og kompetansebehovet i fremtiden og gode tjenester, spesielt innen helse- og omsorg, hemmes blant annet av holdninger til likestilling, deltidsarbeid, men også strukturelle forklaringer som fire dagers skoleuke. Fire dagers skole er med å legitimere og forlenge kvinners deltidsarbeid.

5.1 Barndom og oppvekst

Hvordan kommunene organiserer skoleuken og de voksne bestemmer at døgnene skal organiseres, har betydning for barns oppvekst og liv. Det er naturlig at det vil være en forskjell for de barna mellom 6-9 år som går fem dager på skolen hver uke, og de som går fire dager på skolen hver uke og har onsdagsfri. I denne kartleggingen er vi blant annet opptatt av hvilken betydning organiseringen av skoleuken har for læringsutbyttet til elevene, som omtalt i kapittel 4, men også barnas egne opplevelser og erfaringer med en slik organisering.

Som en del av denne kartleggingen var det derfor et ønske å undersøke hva barna selv har å fortelle om akkurat denne fridagen. For å få barnas stemme inn i utredningen utarbeidet forskergruppen et elevnotat som 100 elever fra tre ulike barneskoler i våre fire kommuner har svart på. Gjennom elevnotatene har vi forsøkt å finne ut hva elevene gjør denne dagen midt i uken når de har fri, og noe om hvordan de opplever å ha fri en dag i uken.

Som det fremkommer i kapittel 1 er det noe ulikt mellom de fire kommunene hvor langt opp i småskoletrinnet elevene har fire dagers skoleuke. Ved utsendelse av elevnotatene valgte vi derfor ut skoler i kommuner der elevene har fri en dag i uken til og med 4. trinn. Spørsmålene til elevnotatene som de utvalgte skolene fikk, var rettet mot elever på 4. og på 5. trinn. Begrunnelsen for dette valget er at det vil være store forskjeller på hva elever på 2. trinn og på 4. trinn vil kunne fortelle fra sin fridag både med bakgrunn i alder og modenhet og evne til å uttrykke seg skriftlig. Samtidig kunne vi på denne måten undersøke hvordan elever på 5. trinn ved de samme skolene reflekterer over fridagen de nylig hadde da de gikk på 4. trinn. På denne måten kan vi få en utvidet forståelse av hvordan elevene opplever å ha fire dagers skoleuke sammenlignet med fem dagers skoleuke.

Forskningsgruppen utarbeidet tre spørsmål til elevene på 4. trinn og tre spørsmål til elevene på 5. trinn. Disse spørsmålene ble sendt ut til tre barneskoler i to av de fire kommunene. Sammen med spørsmålene var det utarbeidet et kort informasjonsskriv og en instruksjon til lærerne som skulle gjennomføre elevnotatene med elevene. Forskergruppen la også opp til at læreren skulle gjennomføre en plenumssamling med elevene der spørsmålene ble gått igjennom, da dette ville sikre at alle elevene fikk bidra. De tre skolene løste oppgavene noe ulikt. Ved en skole besvarte elevene spørsmålene via pc, og ved de andre skolene besvarte elevene spørsmålene for hånd. Ikke alle skolene leverte med notat for drøftelse i plenum.

Spørsmålene til elevene på 4. trinn:

A: Fortell om en vanlig onsdag fra du står opp til du legger deg. Hva gjør du, og hvem er du sammen med?

B: Hva synes du er bra med å ha fri på onsdagene? Hvorfor det?

C: Er det noe som ikke er bra med å ha fri på onsdagene? Hva er det? Og hvorfor er dette ikke så bra?

Spørsmålene til elevene på 5. trinn:

Det er ikke lenge siden du hadde fri på onsdagene og gikk på skolen de andre ukedagene. Nå går du full skoleuke.

A: Hva var bra med å gå fire dager på skolen? Forsøk å forklare hvorfor.

B: Var det noe som var dårlig med å gå fire dager på skolen i uken?

C: Hvordan syns du det er nå som du går på skolen hver dag?

Hovedfunn fra elevnotatene

4. trinn

Besvarelsene fra elevene på 4. trinn viser at de fleste elevene har rutiner og innhold på fridagen som frokost, lekser, SFO, venner, familie og aktiviteter. Med aktiviteter mener vi alt fra å sykle med venner, stå i skitrekket, gå på pianoøvelse m.m. Det virker som om barna er fornøyde med hverdagen sin uavhengig om de er på SFO eller ikke. Det er mange som nevner at det er godt med en pause fra skolen. Det er en elev som nevner at han/hun synes det hadde vært bedre å være på skolen og være sammen med venner i friminuttene enn å ha fri denne dagen. En besvarelse tyder på mye tid til spilling og tid foran TV-en. Det fremkommer i liten grad at foreldre drar på tur med barna denne dagen, som vi har hørt nevnt i fokusgruppeintervjuer. Noen nevner tur til bakeri og til byen, men det er ikke mange. Det virker som om det er mye frilek og noe pass av besteforeldre. Nesten halvparten av elevene nevner at de gjør lekser denne dagen, og at de slapper av. På spørsmål om det er noe som ikke er bra med å ha fri på onsdagen dagen svarer over halvparten av elevene med store bokstaver «NEI».

5. trinn

Besvarelsene fra elevene på 5. trinn gir mye av de samme svarene om hva de brukte fridagen til som elever på 4. trinn gir. De nevner tid med venner, familie, frilek, aktiviteter og mer tid til å gjøre lekser samt tid til å slappe av. Når det gjelder hva de synes nå som de går fem dager på skolen i uken, så er svarene blandet mellom at de ville hatt fri en dag i uken fortsatt, til at det er fint å gå fem dager på skolen i uken, til noen som synes det er kjedelig og slitsomt. Elevene ved de ulike skolene nevner ulike ting som de opplever positivt med å gå fem dager på skolen som for eksempel at de nå har sløyd og kantine denne dagen, at småskolen har fri og at det derfor er roligere på skolen denne dagen pluss at de får være inne i friminutter eller i gymsalen m.m. De nevner «goder» som de nå har denne dagen som de ikke hadde på småskoletrinnet. Noen elever gir kraftig uttrykk for at det er kjedelig å gå fem dager på skolen.

Hva forteller elevnotatene oss når det gjelder problemstillingene som utredningen skal svare på?

En vil her skissere opp den kunnskapen som fremkommer av elevnotatene med utgangspunkt i forskningsspørsmålene H1 og H2 som omhandler konsekvenser for elevenes læringsutbytte av organiseringen av skoleuken i de fire kommunene.

Elevnotatene gir oss informasjon vi kan benytte til å vurdere hvorvidt elevenes læringsutbytte kan påvirkes av lengre skoledager og avbrekk midt i uken. I denne sammenhengen er det sentralt å huske at disse elevene er i alderen 6-9 år, og at læringsutbyttet i denne alderen er vanskelig å måle (Bungum og Haugsbakken, 2008).

6-9 åringer er relativt små barn som har et naturlig behov for hvile og tid til frilek, i tillegg til at de skal lære og utvikle seg. Gjennom leken lærer barna seg selv og sin omverden å kjenne (Lillemyr, 1993:5). Hovedvekten av elevene forteller er at det er godt å ha en fridag i uken, en pause fra skolen, og dette gjelder også elever som skal på SFO denne dagen. Elever som skal på SFO kommenterer at de har bedre tid på seg om morgenen, gleder seg til SFO m.m. Siden det ikke er skole denne dagen så virker det som om de opplever at dagen er annerledes og at de har fri de også, fri fra skolen.

Som svar på spørsmålet om hva de gjør denne dagen de har fri, så svarer barna mange ulike ting. En elev beskriver dagen sin på denne måten:

Eg står cirka opp klokken 08:00 om morgonen så går eg ned og der er pappa og mamma og dei har funne frem mat. eg spise eg og etter eg har ete Da får du mykje mer tid til og gjør eg litt lekse. etter eg har jort litt lekse så trener eg styrke og fotball så går eg ut med xxx i 1 og en halv time så spiller eg i ein time så syter eg på blink med fotballen så jer eg lit leksar så spiller eg 1 time igjen så jeg eg leksene ferdig og så leg eg meg halv ni.

Noen står opp til faste tider, og noen synes det er herlig at de kan sove uten å ha på vekkerklokke. Barna beskriver aktiviteter som alt fra når de står opp, spiser frokost, til samvær med familie, venner, besteforeldre og dyr, at de skal på SFO, til frilek og aktiviteter som trening og spilling/TV. Likevel er det interessant å merke seg at av de 100 barna som har besvart elevnotatene så nevner 43 at de gjør lekser denne dagen. Flere bemerker at denne dagen har de god tid til lekser, at de gjør lekser for hele resten av uken, og at det da er mindre stress. Dette forteller elever på 5. trinn også, at da de gikk på 4. trinn så hadde de mer tid til lekser på fridagen. Dette viser at selv om de har fri fra skolen, så bruker mange av elevene tid på skolearbeid. Disse svarene fra elevene underbygges av det som fremkommer i fokusgruppeintervjuet med lærere og ansatte på skolen. Lærerne hadde en klar oppfatning av at flere elever gjorde lekser på fridagen, og at de merket at elevene og foreldrene hadde rutiner denne dagen på både lekser og legging. Lærerne opplevde ikke fridagen som en «mini-helg», men at mange elever synes det er godt med fri og gir uttrykk for dette på skolen dagen etter de har hatt fri. Spørsmålet er da om avbrekket fremmer eller hemmer elevenes læringsutbytte?

På spørsmålet om hva elevene på 4. trinn synes er bra med å ha fri på onsdagene og hvorfor, svarer noen:

Det er gøy å gå på SFO

Eg kan slappe av og ve litt aleine

Då kan eg gjøre ferdig leksene mine og vere med vener.

Eg synes det er bra fordi det er så vanskeleg på Skulen og da er det deilig med ein fridag.

Da strever eg ikkje så mykje og vi kan vere lenge ute.

eg slipper og gjøre lekser

Eg er saman med mamma. Eg ser på TV

Elevnotatene gir oss kunnskap om at en del elever synes det er godt å slippe å gjøre lekser denne dagen og noen av elevene kommenterer i sine svar at det er godt å ha en pause fra skolen – at hjernen trenger å hvile. En god veksling mellom læring og hvile er sentralt for læreprosessen. En elev beskriver sin opplevelse på følgende måte:

Deilig å sove lenge, godt å være hjemme, godt å slappe av å få energi til skoledagen etter.

Det er tydelig at onsdagen er en «annerledesdag», og at flere elever opplever at de trenger denne pausen til å hvile eller å gjøre andre ting som ikke har med skole å gjøre. Noen barn påpeker at dette er en dag de kan ta det mer med ro og selv bestemme hva de vil bruke tiden sin på. De opplever å ha «mer tid» og «god tid». På spørsmålet om hva som er bra med å ha fri på onsdagen svarer noen:

fordi då har eg mykje tid til å gjøre lekser og leke og vere med hunden min men skulle ønsje at alle hadde fri på onsdagen

Då får du mykje meir tid til og gjør lekser og leke og trene på ting du liker og av og til er eg med vener

Eg syns det er bra og få ein dag fri for då kan eg bruke lit lenger tid til å komme meg av gåre. Og når eg er på sfo så sjer det av og til nokon gøye ting. Når eg sjem heim har eg god tid til å leike med syskna mine.

Halvparten av elevene på 5. trinn nevner at det som var godt med å ha fri en dag i uken var at de kunne hvile og ha en pause fra skolen. Videre nevner flere verdien av å være sammen med venner og familie, og ett par elver uttrykker dette på denne måten:

Eg synes at eit barn burde få litt fritid med søsken og familien.

Det var gøy med fire dagers skule, fordi da kunne jeg være hjemme på onsdagen sammen med mamma og lillesøster. Jeg likte veldig godt å ha fire dagers skule!

Du fekk så mykje fritid til så mykje annet. Til lekser, besøking, aktiviteter osv. Det var ein heil dag med det DU ville gjer. I tillegg var det ein pause til og berre få slapt av. Fordi det var berre 2 dager skule fri, 2 dager skule dobbel fri, pga. helga. Då var det ikkje så noko stress.

Disse kommentarene er interessante også sett opp mot studien Berntsen (2011) gjennomførte, der hun fant at barna oppfattet fritiden sin til å være den tiden de ikke var på skolen, SFO eller på fritidsaktiviteter. Vi kan se noe av den samme tendensen her. Videre er det tydelig at for en del barn er tid med familie av stor betydning, og dette blir kommentert i elevnotatene av flere. Når man er i alderen 6-9 år så er fortsatt familien svært sentral i et barns liv. Foreldre, søsken og besteforeldre er sentrale støttespillere og rollemodeller for mange barn i denne alderen. Etter dette orienterer barna seg i økende grad mot venner, og i storskolen og ungdomsskolen får venner større og større betydning. Dette har med modning og utvikling å gjøre.

Det er også elever som forteller at det er kjedelig når foreldrene må jobbe i hagen og han/hun må hjelpe til, eller at det er kjedelig å være med til byen osv. Elevnotatene inneholder kunnskap om hverdagsliv i de ulike hjemmene. Betydning av å være med familien sin, blir også fremhevet av noen i fokusgruppeintervjuene med foreldrene og lærerne. En av lærerne uttrykker det slik:

... Denne dagen er også valgt på grunn av verdier – den roen. Foreldrene ønsker dette fordi foreldrene ønsker å ha tid med ungene. Om de så lærer seg å kjede seg, så er det også lærdom. Mange bruker tid på lekser, får ro til dette. Mange sier de får en ro over lekser, som har en enorm læringsverdi. Den verdifulle tiden i hjemmet de vil verne om...

På spørsmål om det er noe som ikke er bra med å ha fri på onsdagene, så svarer de fleste elevene «NEI». Likevel er det noen som har følgende kommentarer:

Eg vil etat ekstra onsdag på skolen i steden for å gå på sfo.

da lærer vi ikke like mye som di andre

Det er kanskje ikkje så bra fordi eg trur at vist vi hadde gått på skolen på onsdagene så hadde skolen starta seinere.

Må vera heime og gjera lekser i staden for å treffe vennene mine i friminutta på skulen

Dette viser at det er noen elever som tenker at de kunne hatt noen fordeler med å gå fem dager på skolen i stedet for fire dager. Dette blir også nevnt av foreldre, at for enkelte barn så hadde det vært best å gått fem kortere dager på skolen i stedet for fire lange dager.

Det er ikke så mye vi kan trekke ut av elevnotatene når det gjelder sårbare grupper av elever. Det er noen få elevnotater som skiller seg ut når de forteller om dagen sin med at de forteller at de spiller mye dataspill, ser mye TV, ikke har noen å leke med. Hvorvidt man skal vurdere dette til å være et tegn på sårbarhet har vi ikke grunnlag for å mene noe om. Det som også er verdt å merke seg i denne sammenhengen, er elevene som sier det er «drit kjedelig å gå fem dager på skolen», «veldig slitsomt» eller «vanskelig» på skolen. Barna som har gitt sine svar her er relativt små og har mange år igjen på skolen, så disse kommentarene er også interessante å merke seg med tanke på vurderinger knyttet til sårbare elever og organisering av skolen i forhold til læringsutbyttet og trivsel.

5.2 Næringsliv og kommunal tjenesteproduksjon

Dette avsnittet omhandler hvorvidt organisering av skoleuken på barneskolen i fire kontra fem skoledager har betydning for det private næringslivet i disse kommunene. En skal se på vilkårene for produksjon og tilgang på arbeidskraft, og generelt sett for kommunens attraktivitet for nyetableringer og omdømme som næringsvennlig kommune. Videre omtales betydningen for kommunal tjenesteproduksjon, herunder heltids-, deltidskultur og service for innbyggerne.

Dataene for denne gjennomgangen vil i all hovedsak bestå av fokusgruppen med næringslivsaktører fra varehandel og tjenesteyting, ledelse/personalledelse og tillitsvalgte i en av kommunene, intervju med en kommunal næringssjef og leder for helse- og omsorgssektoren i en av kommunene, samt tilgjengelige dokumenter fra tidligere prosesser i våre fire kommuner hvor disse tema er berørt.

Konsekvenser av fire dagers skole for det private næringslivet

Fra en nærings sjef får vi høre at dette temaet er vanskelig å svare på. Fire dagers ordningen er gammel og næringslivet har tilpasset seg den, sier informanten. Det er rett og slett ikke tema. Informanten forklarer det med at det private næringslivet er veldig mannsdominert og at deltidsproblematikken derfor rammer privat sektor lite.

Kan ikke huske at noen virksomheter, til noen tid, som har tatt dette opp med meg i de møtene jeg har med dem. Aldri.

Dette kan forklares med en skjev næringsstruktur i forhold til kjønn. Tabell 5.1 sier noe om andel sysselsatte i en kjønnsbalansert næring. Likestillingen er høyest når ikke en næring domineres av ett kjønn. En fordelingsandel mellom 40-60 % menn/kvinner regnes som en god kjønnsbalanse. Indikator for høy kjønnsbalanse vil her være nærmest mulig 1 hvis det store flertallet i alle næringer arbeider i en kjønnsbalansert næring. Tabell 5.1 viser at næringslivet i de fire kommunene som deltar i kartleggingen er lite kjønnsbalansert (langt unna en indikator med verdien 1).

Tabell 5.1: Andel sysselsatte i en kjønnsbalansert næring. 2017. Kilde: Likestillingsindeksen SSB.

Kommune:	Indeks
Sirdal kommune	0,49
Hægebostad kommune	0,36
Evje- og Hornnes kommune	0,54
Vegårshei	0,44

Våre næringslivsrepresentanter fra varehandel og tjenesteyting i fokusgruppen arrangert i en annen kommune, støtter den nevnte nærings sjefen langt på vei. I deres bransjer brukes deltid til å ta av for ulik etterspørsel etter arbeidskraft i løpet av en dag, uke og sesong, så de mente det var vanskelig å se så mange negative konsekvenser med deltidsarbeid. I tillegg ble det påpekt fra varehandelen at en fridag i så måte kunne bidra positivt forutsatt at handelen foregikk i kommunen. De forteller imidlertid at det kan være en utfordring å få på plass ansatte på onsdagene. Her er det imidlertid litt forskjell mellom privat og offentlig sektor. I det private synes de at en stiller noe sterkere krav til dem som skal arbeide hos dem og hvem de ansetter:

Jeg går bare videre på listen hvis en vil arbeide 80 % og jeg har lyst på en i 100 % stilling.

Foreldrene i denne undersøkelsen støtter at det er legitimt å stille tydelige krav fra arbeidsgiver. Skolens organisering for småbarn må ikke gå ut over bedriftenes muligheter til å drive næring i kommunen. De mener at bedriftene må kunne styre dette, og ikke legge skylden på organiseringen i skolen når mange vil ha fri på onsdagene. Kan de ikke få fri, så kan de ikke det, mener foreldrene. Likevel får kommunene tilbakemeldinger om at enkeltpersoner/foreldre synes det er vanskelig å fortsette i full jobb når en må være hjemme på onsdager.

Fra en hjørnestensbedrift i en av kommunene meldes at skolestrukturen styrer dem som arbeidsgiver i forhold til når arbeidstakere må ha fri. Denne virksomheten føler seg presset fordi de står i fare for å miste arbeidskraft. Dette innebærer at produksjonen må ha en lavere aktivitet onsdagen. Dette er en direkte konkurranseuleppe i forhold til andre virksomheter i anbudskonkurranser da tilbudet til kundene må nedjusteres og møtevirksomhet nedskaleres. Dette betyr at konkurrentene har større fleksibilitet og mulighet for full produksjon hele uka. Det er verd å merke seg at størstedelen av denne bedriftens ansatte er kvinner. I dag er det kun 26 % av de ansatte som arbeider i fulle stillinger og 22 % av de deltidsansatte en direkte konsekvens av skolestrukturen. Denne andelen forventer en vil øke i takt med at de eldste går av med pensjon og erstattes av yngre arbeidstakere. Fra intervjuene med foreldrene kommer det frem at de mener at bedriftene må styre sterkere og kreve at ansatte arbeider når de trenger dem, men da ser de bort fra at bedriftene står i en konkurransesituasjon om arbeidskraft og for eksempel kan tape kampen mot kommunal sektor.

Når det gjelder nyetableringer og tilgang på arbeidskraft utenfra tror ikke næringssjefen at fire dagers skole har noe å si. De vil etter hans erfaring være mest opptatt av tjenestetilbudet som sådan i kommunen, ikke om skolen for de aller minste har fri onsdagen. For eksempel vil tilbudet om SFO være sentralt, mener han. Det at kommunene har et tilbud fem dager i uka er særdeles viktig.

Fire dagers skole for de aller minste vil ikke komme høyt opp på den prioriteringslisten tenker jeg og derfor ikke være avgjørende for om du tilbyr din arbeidskraft, eller ønsker å etablere en bedrift i [kommunenavn].

Næringssjefen får motbør fra en kvinnelig næringslivsleder. Hun forteller at dette går på kommunens omdømme. Hun mener det er mer i tiden å arbeide fullt og hun tror andre ser på dette utenfra. Et felles kjennetegn ved mange små innlandskommuner er at yngre kvinner flytter ut. Flere av kommunene har derfor en drøm om å få til flere etableringer for kvinnearbeidsplasser. Næringskonsulenten spekulerer i om dette temaet ville vært litt annerledes da. Men det er bare noe en kan reflektere over, da han ikke hadde erfaringer

med det i dag. Tabell 5.2 illustrerer imidlertid at andelen kvinner som arbeider i privat sektor ligger markert under landsgjennomsnittet i minst tre av våre fire kommuner.

Tabell 5.2: Andel menn og kvinner i privat sektor. 2017. Kilde: Likestillingsindeksen SSB.

	Menn	Kvinner
Landsgjennomsnitt	63,4	36,6
Sirdal kommune	71,2	28,8
Hægebostad kommune	71,1	28,9
Evje- og Hornnes kommune	66,0	34,0
Vegårshei	72,9	27,1

Bråthen og Moland (2019) har kartlagt heltids- og deltidspraksisen i fire Lister kommuner, hvorav Sirdal og Hægebostad er blant dem, sammen med Flekkefjord og Kvinesdal. I en spørreundersøkelse blant både politikerne og lederne kom det frem at mange deltidsstillinger er uheldig for kommunens omdømme som en faglig, attraktiv arbeidsplass. Dette svarte 90 % av lederne i helse- og omsorg. Blant lederne i de andre sektorene lå tilsvarende tall på mellom 50 og 70 %. Hvis kommunen har et dårlig omdømme vil det også kunne ramme det private næringslivet.

Tjenesteproduksjon i kommunal sektor

Som vi har erfart av tilbakemeldingene over, kan en heltidskultur vurderes å være avgjørende for å møte fremtidens produksjons, arbeidskrafts- og kompetansebehov i årene som kommer, både i privat og offentlig sektor, men ikke minst sikre gode tjenester for kommunens innbyggerne. Tidligere undersøkelser har funnet at høyt omfang av små stillinger kan føre til svekket tjenestekvalitet (Moland og Bråthen 2012, Moland 2015, Agenda Kaupang 2016). Våre informanter bekrefter noe av det samme i sine kommuner hva gjelder helse og omsorg, men ikke innen skole. De vil heller ikke overdramatisere og sier det ikke er kommunens største problem. De mener de leverer kvalitativt gode og trygge tjenester og at brukerne og pårørende samlet sett er fornøyde med tjenestene. Det samme funnet fant Bråthen og Moland (2019), hos ledere, politikere og ansatte i fire Lister kommuner, men deres informanter hevdet også at tjenestene kunne vært enda bedre dersom omfanget av deltid reduseres. De mener videre at dette gjelder alle sektorer.

De siste 15 årene har andelen heltidsansatte i helse- og omsorgssektoren i norske kommuner ligget stabilt på 23 prosent (Bråthen og Moland, 2019). Ofte definerer en at en har en «heltidskultur» når et solid flertall av ansatte på et arbeidssted jobber heltid og når dette også er forventet og akseptert på arbeidsplassen; når heltid er «det vanlige» og noe som ikke trenger legitimering. Siden det i all hovedsak er kvinner som jobber deltid i kommunal sektor, vil arbeid for å fremme en heltidskultur også fremme likestilling (Jentoft og Magnussen 2018, Magnussen, Mydland og Kvåle 2005). Ikke minst vil det fremme gode levekår, både for kvinner og for menn (Holter, Svare og Egeland 2008).

Hvor problematisk deltid er, og på hvilken måte det er problematisk, avhenger av tjenestetype, arbeidsoppgaver og stillingsprosent. I studiet av frivillig deltid i Songdalen kommune (Jentoft og Magnussen 2018) var de ansatte og enhetslederne enige i at deltid under 50-60 % var problematisk hvis mange nok har det på en arbeidsplass. I forbindelse med fire dagers skoleuke skapes ekstra utfordringer ved at mange må ha fri på samme dag.

En kommune er en virksomhet som skal levere tjenester, innen undervisning, helse- og omsorg, kultur og tekniske tjenester mm, på vegne av innbyggerne. Da må fokuset på tjenestekvalitet alltid være viktigst. Ansattes arbeidsvilkår er også et viktig hensyn som skal ivaretas, men har kanskje i for stor grad kommet til å skygge over fokuset på kommunen som tjenesteyter til innbyggerne. Det er gjennom en bevisst arbeidsgiverstrategi at kommunen kan styrke kvaliteten på de tjenestene som ytes brukerne og den servicen som hver dag gis innbyggerne. De ansatte må gjøres i stand til å være gode «kulturbærere», ta et større ansvar på arbeidsplassen, blant annet gjennom å legge mer tid i opplæring og kompetansebygging. Det bør settes sterkere fokus på at det som er en rettighet for en ansatt, kan bli en ulempe for en annen.

Som motsats til dette vektlegges av mange ansatte (som også er småbarnsforeldre) onsdagsfri som et pusterom, en fridag som bidrar til en mindre stressfylt tilværelse og kvalitetstid for barna og familien rundt, tid til å gjøre ting sammen. Onsdagsfri gis også en viktig rolle for samhold og aktiviteter i bygda. Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommunestyre har frem til i dag ønsket å tilrettelegge for dette i småbarnsskolen.

Fire dagers skoleuke vil ikke alene være årsak for en deltidskultur blant kvinner, den står sterkt i mange Agderkommuner allerede fra fødselen av, men kan bidra sammen med andre forhold til at den opprettholdes og, i disse kommunene, forlenges i perioden barna er på småbarnstrinnene i skolen. Våre informanter fra kommunal sektor bekrefter at det er en sterk deltidskultur i deres kommune, at skolestrukturen er med å legitimere den og forlenge den. Bråthen og Moland (2019:15) skriver at når de har spurt lederne i Sirdal, Hægebostad, Kvinesdal og Flekkefjord om hva de oppfatter som de største utfordringene med å utvikle en heltidskultur, trekker de aller fleste frem den sterke deltidskulturen som råder i hele kommunen, herunder strukturelle forklaringer, slik som fire dagers skole og helgeproblematikken i helse og omsorg.

Selv om kommunene selv mener å håndtere dette i dag og ikke ser det som sitt største problem, bekrefter de at det har noen klare vanskelige sider. Når det gjelder det servicenivået en kan gi alle innbyggerne er det negativt at mange saksbehandlere mangler på onsdagen, og innbyggerne ikke kan få svar på sine spørsmål. Onsdagen benyttes ikke til

møtedag fordi for mange ansatte mangler. Disse strukturene mener kommuneledelsen i en av kommunene først og fremst bidrar til merarbeid og flere ansikter ut mot brukerne.

Flere av de ansatte ønsker seg fem dagers skole. De er på serviceavdelingen.

Kommuneledelsen bekrefter at de ønsker mer heltidsstillinger, mindre sykefravær (det er statistisk vist at heltidsarbeidende er mindre syke enn deltidsarbeidende) og mer tid til kollegaer. Hverdagen er imidlertid at de ansatte ikke ønsker dette og søker seg ned i deltidsstilling. Det gir igjen «reststillinger» som kommunen må lyse ut. Personalleder i en kommune sier at en bare må innse at en tilrettelegger for deltid med skolestrukturen.

Et åpenbart problem er at kommunene måles på heltid/deltid kultur. Scorer en lavt her får en fort et ufortjent rykte fordi disse tallene blir knyttet til hvor attraktiv kommunen er.

Leder for helse- og omsorgssektoren i en av de deltakende kommunene i prosjektet sier at de har merket deltidseffekten av skolestrukturen i mange år allerede. Hun sier videre at denne strukturen også har effekt før de får skolebarn, det starter gjerne i barnehagen. Pr i dag klarer ikke denne kommunen å organisere for dette, det vil si klarer ikke imøtekomme alle som vil ha onsdagsfri. Hun forklarer: De har seks ukers turnus, vi prøver å få det til, men på seks uker, får en to arbeidsonsdager. Enkelte ansatte bytter noe internt. Ofte lykkes de med å bytte bort det meste. Det er ikke rettferdig at de skal få alt fri, det går ut over de andre på jobben. Denne informanten forteller videre at mange velger 70 % stilling, og i realiteten tar de med dette vekk muligheten for andre til å få 100 % stilling. De shopper vakter når de vil, helst høst og vinter, så vil de ikke om sommeren, da vil de ha fri. Dette er usolidarisk for alle andre arbeidstakere. Dette støttes av funn fra Bråthen og Moland (2019:12) som skriver at de som arbeider deltid gjør det fordi de ønsker mer fritid enn de får dersom de arbeider full tid. De vet de kan shoppe ekstravakter når det passer dem. Forfatterne skriver videre: Ved at arbeidsgiver legger til rette for denne shoppingen, kan de ansatte ha romslig med fritid som de styrer selv, en fast grunninntekt og biinntekter etter eget ønske. Denne praksisen er en av kommunene i kartleggingen i gang med å se på.

Nå vil vi ha full fokus på heltidskultur i vår kommune og er i sluttfasen på en omstillingsprosess.

6. Likestilling, velferd og vekst

Mange av de samme faktorene som gjør at kvinner velger å være hjemme eller arbeide deltid, er også drivere for ønske om fire dagers skoleuke. Det er først og fremst et verdispørsmål for mange kvinner (og menn). Det kan skape utfordringer for hvordan Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner skal formidle sitt likestillingsprosjekt, da det vil rokke ved grunnleggende verdier hos mange og en nedarvet kultur som har eksistert i kommunen over lang tid. Fire dagers skoleuke støtter opp under tradisjonelle normer og tradisjoner, som kjønnsrollemønstre og deltidsarbeidet, og gjør det ekstra vanskelig å velge arbeid full tid. Den bygger også opp under en sterk barneorientering som norm.

Når en snakker om økt likestilling i dag handler det om likestilling både når det gjelder kjønn, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering/identitet og religion/livssyn. En snakker om et medborgerperspektiv: Hver medborger skal ha mulighet til å delta på like vilkår på ulike arenaer i samfunnet (Offerdal 1992). Det er en rett som skal gjelde alle, men det er også et ansvar for alle å bidra til at det kan oppnås. Begrunnelsen for at likestilling regnes å være så viktig å tilstrebe, er både at det er et rettferdighets- og demokratispørsmål på den ene siden, med også et spørsmål om god ressursutnytting og økonomi på den andre. I et samfunn, som Agder, hvor det fortsatt er mange innbyggere som ikke er inkludert i arbeidslivet, og utenfor viktige arenaer i samfunnet, har en store uutnyttede menneskelige ressurser og samfunnet løper en velferdsrisiko på sikt fordi det kan bli vanskeligere å opprettholde et produksjonsnivå som gjennom skatter kan finansiere de velferdstjenester innbyggerne trenger og etterspør.

Tabell 6.1: Andel menn og kvinner i deltidsarbeid. 2017. Kilde: Likestillingsindeksen SSB.

	Menn	Kvinner
Landsgjennomsnitt	11,2	35,4
Sirdal kommune	9,0	47,3
Hægebostad kommune	14,7	64,1
Evje- og Hornnes kommune	11,6	52,2
Vegårshei	13,8	61,7

Definisjon deltid: Alle som ikke arbeider 100 % stilling arbeider deltid.

Tar en et ståsted i kjønnslikestilling, som har sterk relevans i denne kartleggingen, har utgangspunktet for Agder i nyere tid vært at landsdelen har lavere skåre på likestillingsindeksen som følge av: lavere yrkesdeltaking for kvinner enn i landet ellers, deltidsarbeid er mer utstrakt (jfr. tabell 6.1), færre kvinner med lang høyere utdanning (jfr. tabell 6.2) og at landsdelen har mange uførepensjonister. Tabell 6.1 illustrerer markert høyere andel deltidsarbeidende kvinner enn for landet ellers. Til dels enorme forskjeller for Hægebostad og Vegårshei. Bråthen og Moland (2019) skriver at de finner en utpreget sterk deltidskultur i hele kommunen i Hægebostad og Sirdal (som utgjør to av fire kommuner i deres utredning). Alle sektorer i kommunene har lave tall for andelen

heltidsansatte. De tilbakemeldingene vi får fra våre informanter tyder imidlertid på at det varierer mellom kommunene om hvor problematisk en synes dette er.

Tabell 6.2: Andel menn og kvinner med høyere utdanning. 2017. Kilde: Likestillingsindeksen SSB

	Menn	Kvinner
Landsgjennomsnitt	29,5	37,2
Sirdal kommune	18,3	30,8
Hægebostad kommune	14,7	27,4
Evje- og Hornnes kommune	18,1	28,0
Vegårshei	17,5	29,7

Forskning peker på at årsaken til dette er en mindre andel kvinner med lang høy utdanning enn resten av landet, noe tabell 6.2 illustrerer, men også normer knyttet til morsrolle, den gode barndom og det gode liv (tradisjonelle kulturelle trekk) (Magnussen mfl. 2005, Ellingsen og Lilleaas 2014, Haaland mfl 2015). Det man finner i denne forskningen er at en god mor i en slik tradisjonell kontekst tilpasser seg andres behov, er hele tiden tilgjengelig for barn og familie og arbeider «ikke for mye» utenfor hjemmet.

Forskningen viser videre at dette har konsekvenser for mor men også for hennes barn. Mor får reduserte muligheter for makt og innflytelse, hun tar en velferdsrisiko knyttet til en eventuell skilsmisse, opptjener færre pensjonspoeng mm.. Folkehelseinstituttet har i studier vist til at lavere utdanning og inntekt samvarierer med kortere levealder og dårligere helse. Vi vet videre at foreldrenes utdanning og yrkesdeltakelse har betydning for barnas læringsutbytte i skolen (Rege mfl. 2011, Lie mfl. 2001, OECD 2001). Bakken (2004) viser i sitt studie at mødres deltakelse i yrkeslivet har betydning for barnas karakterer på skolen, og at i forhold til prestasjoner i skolen er ressurser som tilbys hjemme kanskje viktigere enn før.

Forskerne har vært opptatt av å reise et sentralt paradoks: For mens familiene tar disse individuelle valgene med utgangspunkt i sin families situasjon og ønsket om gode levekår for seg og sitt, skårer Agder lavt på levekår, når familiene tar disse valgene. Hypotesen som antas og som er en målsetting i nasjonalt og regionalt planarbeid, er at velferd og vekst på Agder kunne vært høyere hvis kvinnene (i all hovedsak) endret sine valg i forhold til utdanning og arbeidsliv. Landsdelen har således et uforløst arbeidskraftpotensiale, og det er stort. På landsbasis har Finansdepartementet estimert seg frem til at kvinnene er Norges nye olje. Kvinnene står for en produksjonsverdi i BNP som er anslagsvis like stort som hele oljesektorens bidrag.

Disse kjønnkulturelle forhold, som påpekt over, mener en i tur kan bidra til en høyere aksept for at voksne helt og delvis står utenfor arbeidslivet, og for å leve på en trygd, enn i samfunn hvor denne kulturen ikke står like sterk (Rege 2004). Et alternativt ståsted som enkelte aktører hevder er at uten nettopp kvinners sterke prioriteringer av hjemmet, barn og familie, ville levekårene i vår landsdel vært svakere. Men denne posisjonen har ikke fått like stor støtte i litteraturen.

Studierer en likestillingsindeksen over tid finner man en positiv utvikling de senere årene (jf. Likestillingsindeksen 2008-2015¹⁰) men hovedbildet er at dette er tunge strukturer som endrer seg lite over tid.

Et dypdykk i Sirdal

Agderforskning gjennomførte i 2015 ti individuelle intervjuer med kvinner som arbeider deltid i Sirdal kommune, og et gruppeintervju med ledere i kommunen (Kvamme og Magnussen 2015). Nedenfor skal vi referere funn fra dette prosjektet. Studiet er på jakt etter sosiale relasjoner disse kvinnene inngår i og hva som skjer der som påvirker deres lønnsarbeid. Selv om funnene i dette studiet langt på vei støtter opp under tidligere studier av sørlandske mødres lønnsarbeid (Magnussen mfl. 2005) så finner en nye funn i denne studien. Det knytter seg spesielt til all den tiden kvinner bruker på barns fritidsliv, normen og nødvendigheten av å støtte opp under disse fritidsaktivitetene og en «aktiv» bygd. Og fordi det er et lite samfunn blir det også veldig synlig hvordan du bruker tiden din. Det anses som veldig viktig å «følge opp» barna. Dette gjentas av flere disse informantene.

Hverdagen for en del familier i Sirdal ser ut til å være delvis strukturert av at barneskolen er stengt på onsdager. Dette gjelder særlig barn og kvinner. Mange kvinner jobber ikke på onsdager, og har heller ikke barna i barnehage/SFO den dagen. Mange barn gjør leksene sine på onsdagene slik at de har bedre tid til fritidsaktiviteter de andre dagene. Denne onsdagen handler mødrene inn, det gjøres husarbeid, man er gjerne ute i naturen og brenner bål med barna og kanskje tas det en tur til en kystby.

En må nesten ha en dag fri for å kunne ta seg en sånn tur.

Det ser også ut som om kvinnene pleier relasjoner mot andre kvinner denne onsdagen, og der er ikke én onsdag uten at noe sosialt skjer, som en informant sa det. Man stikker seg egentlig litt ut hvis man *ikke* er hjemme med mindre barn på onsdagene.

Det er viktig for mange å leve et rolig og stressfritt liv. Fulltidsjobb synes å være en trussel mot denne type liv for mange. Det er ofte kvinnen som tar på seg rollen for å ivareta et slikt liv for barna og arbeider derfor ofte deltid. Samlet sett fremstår derfor Sirdal som et sterkt kjønnsdelt samfunn. De virker derimot ikke misfornøyde med det, men er stolte av at de lever litt gammeldags. Denne kjønnsdelingen gjelder også fritiden, det vil si kvinner følger mer opp, men gutta tar fotballen!

¹⁰ <https://senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2017/01/Likestillingsmonitor-2008-2015-high.pdf>

Det er godt med fritidsaktiviteter. Sirdal er ei aktiv «bygd». Men flere er litt skeptisk til alle disse obligatoriske fritidsaktivitetene. Mens andre mener det er en måte å viser frem den «gode mor» på. Et svært variert fritidstilbud og samhold i bygda legger også noen føringer for det frivillige arbeidet som må på plass. Det synes å være sterk «sosial kontroll» knyttet til å bidra til dette.

Og nettopp det å være en «god mor» handler mye om å se barna selv, ikke overlate dem til andre, eller «putte dem vekk», som noen av informantene sier. I denne sammenheng er det viktig å fremheve at flere peker på viktigheten av å være hjemme når barna kommer hjem fra skolen.

Barnehage verdsettes som bra for barn, men mødrene strekker seg for å ikke ha dem «for mye» der. Barn skal gjerne ha fri onsdagen (det er nesten obligatorisk at de ikke skal gå i barnehage/SFO den dagen), de skal gjerne leveres sent og hentes tidlig og de skal gjerne ha lang sommerferie. En informant opplever at Sirdal ikke er et sted en reiser til for å jobbe, men et sted man reiser til for å bo, og informantene bekrefter at Sirdals geografiske plassering, kombinert med beskjeden offentlig transport og infrastruktur, gjør pendling til arbeid/skole innad i kommunen vanskelig (Kvamme og Magnussen 2015).

Annen forskning (Frønes 2010) sier noe om tilsvarende funn andre steder: Det kan synes som at disse familiene, og i særdeleshet kvinnene, ikke i sterk grad orienterer seg mot kunnskapssamfunnet hvor det forventes at alle barn og unge skal gjennom et langt utdanningsløp. Dette kan henge sammen med et lavt utdanningsnivå og klassesilhørighet i arbeiderklassen, mener forfatteren. I arbeiderklassen spesielt, ses oppdragelse og omsorg for barn først og fremst som familiens anliggende. Samfunnsstrukturer og lønnsarbeid for mor bør ikke legge for sterke føringer for barnas mulighet for ro og et stressfritt liv, en «god mor» tillater ikke det. Mennene og deres tidsbruk fremstår som perifere.

Hva sier våre informanter?

Drivere for kvinners valg av deltid, herunder fire dagers skoleuke som en slik mulig driver, kommer tydelig frem i gruppeintervjuet med foreldrene, i intervjuene av personalledelsen i kommunen, leder av kommunal helse- og omsorgstjeneste av en næringslivsinformant. Funnene fra dypdykket i Sirdal bekreftes. Fra et flertall av foreldrene beskrives onsdagen som en pausedag, en dag en kan finne på ting med ungene, et «friminutt i uka». En forelder sier:

Vi trenger ikke henge i «klokkestroppen».

Onsdagen beskrives som en annerledes fridag enn helga av flertallet. Normalt har ikke alle fri, fortelles det, kanskje bare mor og barn. Hovedmodellen er at mor er hjemme på onsdagen. Derfor bruker en ikke SFO. Hvis du ønsker fire dagers skoleuke er en naturlig konsekvens at få er på SFO for man ønsker å være sammen med barna sine. Og, dette trives det store flertallet meget godt med.

Et mindretall ser en del ulemper med denne modellen og synes kommunen burde praktisere en fem dagers skoleuke. Ikke alle foreldre kan ta fri onsdagene og det gir forskjeller mellom ungene. Noen kan ha fri og gjøre mye moro sammen med søsken og venner, mens andre må være på SFO. På den måten blir samfunnet todelt, eller polarisert, enten er du inne, eller du står på utsiden. Og for at ungen din ikke skal være blant de få som ikke er inne, er det foreldre som strekker seg langt for å få fri onsdagen, men må arbeide dette inn senere i uka.

En kommunal personalleder bekrefter at det er en sterk deltidskultur i kommunen. Mange søker arbeid i 100 % stilling, men søker seg raskt ned. Han tror ikke at det er fire dagers skoleuke som er grunnen til deltidskulturen alene. Men han tror den er med på å underbygge det, og legitimere å arbeide deltid lengre enn en ellers ville ha gjort. Han viser til lovverket, og at det nå blir en innstramming i hvor lenge man kan regne barn som småbarn som et permisjonsgrunnlag. Han mener det er arbeidstakerorganisasjonene som har noe skyld i at praksisen er som den er og at det kan medføre arbeidskonflikt om ikke kommunen innvilger slik permisjon i dag.

Leder for helse- og omsorgstjenestene i kommunen forteller at når du blir vant til en kultur, blir det akseptabelt at det arbeides fire dager blant damene, for en finner jo ingen stillinger for menn som er fire dager i uka. Så dette handler bare om damene. Hun mener at en burde få til en annen praksis slik at en arbeider fullt i utgangspunktet, og heller søker seg ned når ungene er små. De som i dag arbeider full stilling i hennes tjeneste er innflyttere. Denne informanten vet ikke om fem dagers skole vil påvirke deltidsprosenten i kommunen på kort sikt, for dette er en kultur som har lange røtter i kommunen. På lengre sikt, vil det hjelpe, mener hun. I dag bruker kommunen ikke folks ressurser og det samtidig med store levekårsutfordringer i kommunen.

En næringslivsinformant ønsket mer fremoverlentheth over hele linja. Hun oppfatter at kommunen er opptatt av dette, og mener at det er mer i tiden å jobbe fullt som en hovedmodell. Og hun tror andre ser på dette utenfra. Det virker litt «old-fashion», og det er ikke greit. Hun mener at kommunen må komme seg videre.

7. Konklusjon og anbefalinger

Av alle kommunene som praktiserer fire dagers skoleuke i dag på Agder var det bare Sirdal, Hægebostad, Evje- og Hornnes og Vegårshei kommuner som valgte å delta i prosjektet. Det kan skyldes ulike forhold. Ett kan være at slike prosesser sliter på innbyggerne, de har vært der før og er slitne av debatten. Og, ikke minst overfor storsamfunnet føler flere seg stigmatisert. Dette kommer frem i fokusgruppeintervjuene. Kommunene, uansett om de er med i dette prosjektet eller ikke, bør derfor gå forsiktig frem og ha åpen og respektfull tilnærming til fire dagers skoleuke i småbarnsskolen.

Forskerteamet møter en tydelig forenklet verdidebatt når en går inn i tematikken; barnas beste og familieverdier stanger hode mot likestilling og samfunnsøkonomi. Men ingenting er svart hvitt. Og inn fra sidelinjen kommer det teknokratiske mulighetsrommet som en også må forholde seg til i kommunene. Rent praktisk, er det spørsmål om denne organiseringen lar seg gjennomføre i fremtiden. Det skal bare en liten endring til i timeantall e.l. fra nasjonale skolemyndigheter så umuliggjøres denne modellen ifølge våre skoleinformanter. Basert på kulturen og historikken i kommunene, og hvor mye kompleksitet som skjules når en bruker enkle forståelsesrammer og forklaringer, må kommunene formidle i klar tale til innbyggerne hva som kan være konsekvenser av de ulike valg kommunestyret måtte velge å ta.

Det er viktig å synliggjøre både positive og negative konsekvenser og endringspotensiale kommunen har. Debatten må flyttes fra å diskutere med ståsted i verdier, til det helt praktiske og hva det kan bety for den enkelte kommunes fremtid. Debatten må også flyttes fra å omhandle skole til å omhandle regional utvikling og kommunens ressursutnyttelse. I dag synes den verditunge debatten å bli for overfladisk og man konkretiserer ikke hva som helt konkret ligger i standpunktene og praktiske konsekvenser av disse.

Kommunene i denne utredningen har hatt fire dagers skoleuke over lang tid. Den er blitt en del av kulturen. Det store flertallet av innbyggerne synes det fungerer greit og de trives med det. Et mindretall av innbyggerne må ta kostnadene. Skulle det vise seg at elevene ikke lærer det samme som barn i andre kommuner, synes foreldrene i en av kommunene i utredningen å ville endre ståsted. Slik er det nødvendigvis ikke i alle kommunene som er med i utredningen.

Hva et flertall av innbyggerne mener er viktig å lytte til for lokalpolitikkerne. I Norge har vi lokalstyre. Dette er demokrati i praksis og har en stor verdi i seg selv. Dersom ikke politikken lokalt skal være noe annet enn en form for lokal tilpassing av statlig politikk, blir lokalstyret lite annet enn en form for administrativ desentralisering (Offerdal 1992). Det er

altså rom for at kommuner velger ulike modeller. Men disse valgene må tas på et så bredt og oppdatert informasjonsgrunnlag som mulig.

I skrivende stund sitter andre kommuner med fire dagers skoleuke i kommunesammenslåingsprosesser hvor valget av fem dagers skolen blir en naturlig følge. Antall kommuner som holder på denne modellen synes å gå ned. De resterende kommunene vil derfor få rettet søkelyset på seg i enda større grad enn tidligere. Dette er ytterligere et argument for å ta et klart veivalg. Hvis en velger å fortsette med fire dagers skoleuke på ett eller flere trinn i småbarnskolen bør en utmeisle en kommunal strategi for hvordan en vil kompensere ved kommunale tiltak de ulemper ordningen måtte påføre på andre samfunnsområder. Uavhengig av hvilken modell kommunene måtte velge for skoleuken, bør en ta skrittet helt ut å «utløse» alle gode effekter av den modellen en har valgt. Dernest følge opp strategier basert på de valgene en har tatt.

Kommunene må være tydeligere på kostnader og gevinster i valg av organiseringen av skoleuken utover selve skolen. Som nevnt blir et nesten ensidig fokus på skole og læringsutbytte, som tilfelle har vært i enkelte saksfremlegg for politikerne, for snevert. Dårligere læringsutbytte er det vanskelig å argumentere for med vårt datagrunnlag. Det samme kan sies om skoleskyss og kostnadene knyttet til dette. Konsekvenser for privat og kommunal produksjon/tjenesteleveranse, for eksempel lavere næringsattraktivitet i enkelte bransjer, må frem. Det samme gjelder også manglende heltidskultur med de konsekvenser det vil kunne ha for kommunene på lang sikt i forhold til å beholde og rekruttere unge kvinner til kommunene.

Uansett veivalg kommuner med fire dagers skoleuke velger fremover, så må det påpekes konkrete utfordringer med denne organiseringen av skoleuken:

1. En fire dagers skoleuke medfører større organisatorisk risiko. Dette er en teknokratisk utfordring som omfatter stor risiko og sårbarhet i forhold nasjonal skolepolitikk, endringer i fag og timeantall med mer. Ordningen er allerede i dag sårbar i forhold til god gjennomføring av spesialundervisning. Innen helse- og omsorgssektoren har en også problemer i enkelte av kommunene i utredningen i å kunne imøtekomme alle ansatte som ønsker onsdagsfri.
2. Denne organiseringen av skolen kan gi økte utfordringer for flyktninger og deres barn, barn med behov for spesialundervisning og andre barn som opplever skolen som en viktig og stabil arena. Et innenfor- og et utenforskap vil kunne utvikle seg uten konkrete tiltak. Tilsvarende kan skolen som en arena for forebygging og tidlig innsats reduseres uten tilpasninger til organiseringen av skoleuken.
3. Utredningen har vist utfordringene ved permisjoner i forbindelse med små barn i fire dagers skolen. Disse permisjonene har helt tydelig en stor risiko for å bli langvarige til det punktet der kommuner og næringsliv bør vurdere kostnadene for organiseringen av tjenesteproduksjon, men også effekten på kvinners levekår og kjønnslikestilling (inkl. pensjon og arbeidslivsmuligheter). Innvilgningen av

permisjoner uten avklaringer av arbeidsgivers forventinger og tydelighet i forhold til regelverk bærer med seg risiko for videreføring av en kultur som i sterk grad underbygger en heltidskultur.

Valg av fire eller fem dagers skoleuke er et lokalpolitisk valg. Valget handler om skolen og barna som går der, men denne utredningen viser at det i stor grad også er et valg som kan påvirke grupper av innbyggere forskjellig, tjenesteproduksjon, næringsliv og familieliv. Denne utredningens anbefalinger blir derfor å oppmuntre til å konkretisere den verdiladede debatten til praktiske konsekvenser, og en utfordrer kommunal politisk og administrativ ledelse til å være tydelige på langsiktigheten i valget av skoleuke. En langsiktighet som bør adressere regionale og nasjonale planer og strategier der vedtakene er ærlige på kostnader og gevinster ved den måten en ønsker å leve på. Man må se hele omfanget av konsekvenser og respondere på dette. Oppsummerte anbefalinger:

- A. Konkretisere verdiladede argumenter til praktiske konsekvenser som kan vurderes. Familieverdier kan for noen representere flere timer sammen med nær familie, mulighet til å besøke besteforeldre og venner, eller uorganisert fritid som en pause i hverdagen. Likestilling og samfunnsøkonomi kan for andre representere tydelighet i innvilgningen av permisjoner, fasthet i ansettelse i 100 % stillinger, eller prisen på SFO. Når debatten er på et konkret nivå som kan vurderes, så forsvinner behovet for å gripe til latterliggjøring av et uavklart verdistandpunkt.
- B. Lokalpolitisk valg av fire eller fem dagers skoleuke bør være et langsiktig valg med tilhørende strategi som er tydelig på kostnader og gevinster. Strategien bør adressere regionale og nasjonale planer og vise til konkrete tiltak der det er behov jf. utfordringene over. Slike tiltak kan være prisnivået eller innretningen for SFO slik at flere bruker ordningen og at det blir en heterogen barnegruppe, med mulighet for spesialundervisning i SFO tiden. Det bør vurderes å praktisere permisjonsreglene strengere i å utvikle en heltidskultur (Bråthen og Moland 2019). For eksempel bør en i samarbeid med tillitsvalgte vurdere følgeutfordringer av permisjoner og hvordan dette kan håndteres bedre. Det kan være å avslutte en permisjonsavtale når vilkårene for permisjon ikke lenger er tilstede (for eksempel når barna ikke lenger er små). En bør også se på hvor lenge ansatte skal kunne «eie» en hel stilling, samtidig som de arbeider redusert (Bråthen og Moland 2019). Dette er bare noen eksempler på tiltak. Et langsiktig valg med tilhørende strategi vil kunne imøtekomme regional og nasjonal politikk og samtidig ivareta et lokalt demokrati uten hyppige omkamper. Kartet bør stemme med terrenget.

Anbefalingene er allmenngyldig for alle kommunene, men veien videre vil være ulik for dem da de har et ulikt ståsted i dag målt ved ulike indikatorer. Hvis kommunene vil unngå omkamp og gi langsiktighet og forutsigbarhet både for innbyggere og næringsliv bør alle utarbeide en slik strategi.

8. Litteratur

Agenda Kaupang 2016 Beskrivelse og analyse av nåsituasjonen for heltidskultur i Bodø kommune.

Bakken, A. 2004 Økt sosial ulikhet i skolen. Tidsskrift for ungdomsforskning.

Beck, C. 2007 Heldagsskolen – en moderne getto? Kronikk i Klassekampen 12/7

Berntsen, H. 2011 Barnets frihet – farvel? Masteroppgave ved pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.

Bråten, K. og L.E. Moland 2019 Dypdykk i deltidskulturen i fire Sørlandskommuner. Fafo-rapport 2019:6.

Bungum, B. og H. Haugsbakken 2008 Mer tid – bedre skole? Sluttrapport fra evalueringen av forsøkene med utvidet skoledag. SINTEF

Carneiro, P. M. og J.J. Heckman 2003 Human capital policy.

Edwards, A. og P. Downes 2013 Alliances for inclusion. Cross-sector policy synergies and inter-professional collaboration in and around schools. *Authored by NESET. www.neset.web.eu*

Ellingsen, D. og U.B. Lilleaas 2014 «Noen vil ha det slik». Tradisjonelle kjønnsroller og svake levekår på Sørlandet. Portal.

Esping-Andersen, G., D. Gallie, A.C. Hemerijck og J. Myles 2002 *Why we need a New Welfare State*. Oxford: University Press

Frønes, I. 2010 Kunnskapssamfunn, sosialisering og sårbarhet., I: E. Befring, I. Frønes og M.-A. Sørli (red.) *Sårbare unge: Nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo, Gyldendal.

Heckman, J. J. 2006 Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902.

Holter, Ø.G., H. Svare og C. Egeland 2008 *Likestilling og livskvalitet 2007*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Jenssen, A.M. 1984 *Når mødre jobber – om nødvendigheten og valg*. I: Rødseth og Titlestad: *Kvinner i arbeid*. Universitetsforlaget 1984.

Jentoft, N. 2018 Organisering for samarbeidsdrevet innovasjon i barneskolens forebyggende tjeneste. Et casestudie i ti norske kommuner. Phd-avhandling, UiS.
Jentoft, N. og M.-L. Magnussen 2017 Frivillig deltid i Songdalen – årsaker, konsekvenser og potensiale for endring. Agderforskning.

Kommuneplan Evje og Hornnes kommune, Samfunnsdel 2018-2029

Kommuneplan Hægebostad kommune. Samfunnsdelen – Langsiktig del 2013-2023

Kommuneplan Sirdal kommune. Samfunnsdelen 2018-2030

Kommuneplan Vegårshei kommune, Samfunnsdelen 2014-2025

Kvamme, I. og M. –L. Magnussen 2013 Arbeidsnotat, Sirdal: Kvinnens deltidsarbeid – årsaker og konsekvenser, Agderforskning.

Lie, S., M. Kjærnsli, A. Roe, og A. Turmo 2001 Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing og realfag i et internasjonalt perspektiv. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. Universitetet i Oslo.

Lillemyr, O. F. 1993 Leik på alvor. Teorier om førskolebarn og leik. TANO A.S.

Likestillingsmonitor Agder 2008-2015 Senter for Likestilling, i samarbeid med Agderforskning.

Magnussen, M.-L., T.S. Mydland og G. Kvåle 2005 Arbeid ute og hjemme: Sørlandske mødres valg og vurderinger: rapport fra prosjektet Likestilling og arbeidsliv på Agder. FoU-rapport. Kristiansand, Agderforskning.

Moland, L.E. 2015 Større stillinger og bedre drift. Evaluering av programmet Ufrivillig deltid. Fafo-rapport 2015:25.

Moland, L.E. og K. Bråthen 2012a Hvordan kan kommunene tilby flere heltidsstillinger? Fafo-rapport 2012:14.

Morgan, D.L. 1998 The focus group guidebook, California: SAGE publications

Morgan, D.L. 1997 Focus Groups as Qualitative Research: Sage Publications Inc. Thousand Oaks.

Nordahl, T. 2000 En skole – to verdener. Oslo: NOVA. Rapport 11/10

Nordenbo, S.E., M.S. Larsen, N. Tiftikçi, R.E. Wendt og S. Østergaard 2008 Lærerkompetanser og elevers læring i førskole og skole. Et systematisk review utført for

Kunnskapsdepartementet, Oslo. Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, København.

NOU 2019:3 Nye sjanser – bedre læring. Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp.

OECD 2001 Knowledge and skills for life. First results from PISA. Paris: OECD.

Offerdal, A. 1992 Den politiske kommunen. Samlaget.

Olsen, T.S. og N. Jentoft 2013 En vanskelig start. Om tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid for å forebygge ung uførhet. *FoU-rapport 6/2013. Kristiansand: Agderforskning*

Rege, M. 2004 Social norms and private provision of public goods. *Journal of Public Economic Theory*.

Rege, M., K. Telle og M. Votruba 2011 Parental jobloss and childrens school performance. *The Review of Economic Studies*.

Repstad, P. 2007 Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag. Oslo: Universitetsforlaget.

Stortingets utredningsseksjon 2016. Kommuner med skoler som har fire dagers skoleuke. Stortinget.

Thagaard, T. 2009 Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode. Bergen: Fagbokforlaget.

Tønseth, C. 1994 Småskolebarn i klemme – om tilsynsordninger og likestillings spørsmål i et nordisk perspektiv. *TemaNord* 1994:596.

Wærdahl, R., A.C. Nilsen, C. Svarstad og N. Jentoft 2017 Who's at Risk? Expanding the categorical understanding of children at Risk of social exclusion through measures of self-esteem. *Nordic Social Work Research*. DOI:10.1080/2156857X.2016.1277254

Trommald, M. 2017. Økte forskjeller - gjør det noe. I Bufdir (red.), Oppvekstrapporten 2017 (pp. 4-27). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Aarseth, H. og L. Andersen 2012 Den likestilte familien i et klasseperspektiv: Mellom selvutfoldelse og felleskap, I: A.L. Ellingsæter og K. Widerberg (red.): Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver. Oslo, Gyldendal Akademisk.

9. Vedlegg

Vedlegg 1.

Tabell 5.1 Hovedfunn fra elevnotatene

4. trinn (47 elever)

Spørsmål/elevs besvarelse fordelt på nevnte aktiviteter	SFO	Venner	Foreldre/ besteforeldre/ søsken	Dyr	Aktiviteter (basseng, leker, trekk, piano, bakeri, sykling, bytur m.m.)	Lekser	Data/TV/Spill
A: Fortell om en vanlig dag fra du står opp til du legger deg. Hva gjør du, og hvem er du sammen med?	11	22	25	9	28	22	24
B: Hva synes du er bra med å ha fri på onsdagene? Hvorfor det?	<p>Oppsummering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fint å ha fri, for en kan sove lengre - Pause fra skolen - Får mer tid til lekser, mindre stress - God tid til venner og familie - Det er gøy på SFO - Fint å være med dyr - Tid alene, tid til andre ting en vil trene på - Godt å ha en fridag til å gå på besøk - Fint å gå ut med venner 						
C: Er det noe som ikke er bra med å ha fri på onsdagene? Hva er det? Og hvorfor er dette ikke så bra?	<p>Oppsummering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nei (svarer over halvparten av elevene) - En skriver at han/hun heller ville hatt en ekstra dag på skolen enn på SFO - En skriver at han/hun blir vekt tidlig og har ingen å leke med - En skriver at de lærer ikke like mye som de andre - En skriver at det er bare fint med litt fri av og til - En kommenterer at det hadde vært fint med skole på onsdagene for da hadde det blitt en kortere skoledag - En skriver at han/hun skulle ønske det var en slik fridag på mellomtrinnet også 						

5. trinn (53 elever)

Det er ikke lenge siden du hadde fri på onsdagene og gikk på skolen de andre ukedagene. Nå går du full skoleuke.

Spørsmål/Nevnte grunner til at det var bra med fridagen	Pause fra skolen (slappe av o.l.)	Mer tid til lekser	Mer tid til venner og familie	Sove lengre	Aktiviteter (div. fritidsaktiviteter)
A: Hva var bra med å gå fire dager på skolen? Forsøk å forklare hvorfor.	26	21	17	4	9
	<p>Oppsummering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Du fikk mye fritid til så mye annet. Til lekser, besøk, aktiviteter osv. - Kunne gjøre alle leksene for hele uken på fridagen - Godt med et pustehull i uken - Godt med mindre skole - Mer tid til familie og venner - Fikk sove lengre og var da mer uthvilt til skolen - Skolen er gøyere om det ikke er så mange dager - Du får hvile litt 				
B: Var det noe som var dårlig med å gå fire dager på skolen i uken?	<p>Oppsummering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nei (svarer omtrent halvparten av elevene) - Du lærer litt mindre - Mer lekser på færre dager - Ikke alltid noen å leke med, av og til litt kjedelig - En svarer at han/hun måtte gå på SFO - En svarer at han/hun liker å være på SFO en dag fordi han/hun liker å leke 				
C: Hvordan syns du det er nå som du går på skolen hver dag?	<p>Oppsummering:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gøy - Bra fordi vi kan lærer mer - Har nå blitt normalt - Kjedelig - Mindre tid til lekser nå - Det er blitt mer normalt/vant til å gå fem dager på skolen 				

	<ul style="list-style-type: none">- Elevene nevner fordeler som de nå har som eldre som sløyd, mer stille når småtrinnet ikke er på skolen, får være inne i friminuttet m.m.
--	--